

Barnfri

En kvalitativ innehållsanalys av kvinnors berättelser om att leva utan barn

Linda Gerthsson
Lisa Nielsen

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan

Kandidatuppsats (SOPA63)
VT-14

Handledare: David Hoff

Abstract

Authors: Linda Gerthsson and Lisa Nielsen

Title: Childfree – A qualitative content analysis of women's stories about being childfree.

[translated title]

Supervisor: David Hoff

The aim of this study is to utilize a qualitative content analysis in order to examine the stories of twelve childfree women featured in the anthology "Nobody's Mother" [translated title] (2013). When designing this study we have focused on the reasons to why these women have chosen not to have any children and how they experience social expectations related to motherhood. Swedish welfare policy is designed to benefit families with children and is thus inherently pronatalistic, resulting in a strong connection between public policy, family and reproduction. The coding process highlighted several salient themes which were then analyzed according to Hirdman's gender system and Goffman's theory of stigma. The women testify that the environment stands adverse to their choice and that they experience themselves as being deviated from the norm. This can according Goffman's theory be seen as stigmatization of childfree women in today's society. Hirdman's gender system visualized the gendered stereotypes in the women's stories regarding their motives to be childfree. It also visualized their experiences of the pronatalistic norm, which show that women and motherhood are strongly interconnected.

Key words: Voluntarily Childfree, Sweden, Pronatalism, Gender System, Stigma

Innehållsförteckning

Förord	1
1. Introduktion	2
1.1 Problemformulering	2
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Bakgrund	4
1.4 Uppsatsens disposition	5
2. Tidigare forskning	6
2.1 Introduktion till tidigare forskning	6
2.2 Pronatalism	6
2.3 Barnfria kvinnor misstänkliggörs och tillskrivs negativa egenskaper	8
2.4 Kvinnokropp, kvinnlighet och moderskap	9
3. Teori	10
3.1 Feministisk teori	10
3.1.1 Genussystemet	10
3.1.2 Genuskontraktet	11
3.1.3 Ursituationen	12
3.2 Socialpsykologisk teori	12

3.2.1 Goffmans stigma	13
3.2.2 Avvikare	13
3.2.3 Avståndstagare	14
4. Metod	15
4.1 Kvalitativ innehållsanalys	15
4.2 Urvalsprocessen	17
4.3 Presentation och reflektion kring empirin	18
4.4 Inhämtning av material	19
4.5 Bearbetning av material	19
4.6 Trovärdighet och generaliserbarhet	20
4.7 Arbetsfördelning	22
4.8 Etiska överväganden	22
5. Empirisk presentation	23
5.1 Motiv till barnfritt liv	23
5.1.1 Ångest, oro och rädsla vid tanken på att skaffa barn	23
5.1.2 Frihet, självständighet och tid	25
5.1.3 Aldrig känt barnlängtan	27
5.2 Förväntningar från omgivningen på kvinnor och moderskap	28
5.2.1 Pronatalism på samhällsnivå	28

5.2.2 Pronatalism på individnivå	29
5.2.3 Bilden av modern	32
5.2.4 Misstänkliggörandet av barnfria kvinnor	33
6. Analys	34
6.1 Idealbilden av modern i ett pronatalistiskt samhälle	34
6.2 Bakomliggande orsaker till kvinnornas barnfrihet	38
6.3 Stigmatiserade barnfria kvinnor	41
7. Slutdiskussion	45
Referenser	48

Förord

Denna studie har gett oss många nya tankar och det är för oss ett privilegium att få skriva om ett tidigare relativt outforskat område i Sverige. Vi vill tacka varandra för gott samarbete och det sätt vi hanterat med- och motgångar under denna vårtermin. Ett stort tack riktas också till vår handledare David Hoff som gett råd, bidragit till nya infallsvinklar samt haft tålamod med vår ambivalens. Vi vill även tacka Lovisa Lang och Andrew Eaton för deras hjälp i sista minuten. Vi vill slutligen tacka vänner och familj för den förståelse de visat för det tunnelseende denna uppsats har medfört. Tack!

Linda Gerthsson & Lisa Nielsen

Sölvesborg 2014-05-23

1. Introduktion

1.1 Problemformulering

Det finns i dagens Sverige en utbredd norm som signalerar att en "riktig familj" är en familj där det finns barn. Välfärdssamhället är utformat för att stötta och gynna barnfamiljer vilket sker med exempelvis barnbidrag, föräldraledighet och ekonomisk ersättning för vård av sjukt barn. Ytterligare ett exempel på politiskt incitament för barnalstrande är den så kallade snabbhetspremien. Denna innebär att mamman har rätt till samma ersättningsnivå från försäkringskassan som med det första barnet om det andra barnet föds inom två år. Detta oberoende av hur mycket mamman har arbetat efter att hon fick det första barnet (Engwall & Petersson, 2010a:15). Därför väcktes hos oss en nyfikenhet på vad som händer om en kvinna inte vill skaffa barn och vara mamma. Vi funderade vidare kring varför vissa kvinnor väljer att vara barnfria och hur de upplever att omgivningen bemöter dem med tanke på de normer och den familjevänliga politik som genomsyrat och fortfarande genomsyrar samhället. I vår studie kommer vi genomgående att använda begreppet barnfri istället för barnlös liksom Gilliespie (2003) gör då hon beskriver kvinnor som väljer att avstå moderskap. Detta eftersom begrepp som barnlös och frivilligt barnlös kan indikera på att något saknas, att något är löst. Begreppet barnfri är relativt värdeneutralt. Kvinnorna är helt enkelt fria från barn, de väljer att bestå barnfria liksom de varit under hela sina tidigare liv.

Hur många är då de barnfria kvinnorna i Sverige? SCB (2009) redovisar i sin publikation *Barn eller inte? Resultat från en enkätundersökning om kvinnors och mäns inställning till barnafödande*, en attitydundersökning. Av de utan barn uttrycker både fem procent av kvinnorna under 34 år och männen under 36 år att de inte vill ha barn. Tjugo procent av de barnlösa kvinnorna i åldern 34-40 år och tjugofem procent av männen i åldern 36-44 år uppger samma sak (ibid). De kvinnor som frivilligt väljer bort barn är en osynlig grupp i dagens samhälle. Kan detta bero på att det kvinnliga könet fortfarande är så starkt förknippat med moderskapet? Vårt samhälle är idag på många sätt genomsyrat av vuxna människors rätt till föräldraskap, adoption, surrogatmödraskap och insemination (Adolfsson, 2013). Kan detta fokus på "rätten till barn" vara anledningen till att kvinnor som frivilligt väljer bort moderskap både osynliggörs och ifrågasätts? Socialarbetare måste ständigt förhålla sig till normer och kategoriseringar av människor i sin yrkesutövning. Lampman och Dowling-Guyer

(1995) understryker vikten av ökad förståelse för barnfria i människobehandlade yrken och en medvetenhet om denna företeelse. Att lyfta, synliggöra och ifrågasätta normer är en förutsättning för effektivt och bra socialt arbete. Vilka normer finns då kring föräldraskap i dagens samhälle?

Begreppet pronatalism är ett anglosaxiskt begrepp som beskriver en uppmanande attityd till barnalstrande. Befolkningspolitiken i ett land underlättar eller försvårar för människor gällande beslut rörande den egna fertiliteten (Peterson, 2010:18). Det svenska samhället är utformat för att stötta och gynna barnfamiljer liksom beskrivs ovan. På så sätt kan välfärdspolitikens utformning alstra en pronatalistisk syn som genomsyrar alla nivåer i samhället. Enligt pronatalistiska normer bör alla, och då framför allt kvinnor, få barn och vilja ha barn. Peterson (2010:258) beskriver hur pronatalistisk press kan få utlopp i förväntningar, ifrågasättanden och stereotyper. Detta sker på samhälls- respektive individnivå och under olika omständigheter (ibid). Vi kommer med denna studie att belysa berättelser från några av de kvinnor som upplever att de bryter mot dessa starka normer, de barnfria kvinnorna.

I antologin *Ingens mamma* (2013) kan vi ta del av tolv kvinnors självbiografiska berättelser gällande barnfrihet. Kvinnorna skildrar sin egen erfarenhet i varsitt kapitel. Vår studie fokuserar alltså på barnfria kvinnors individuella upplevelser av att leva utan barn i ett pronatalistiskt samhälle. Många av kvinnorna upplever att de på grund av sitt val att avstå egna barn blir starkt ifrågasatta av sin omgivning.

Vi har valt att analysera kvinnornas berättelser ur ett feministiskt perspektiv genom att använda oss av Hirdmans genussystem. Som ett komplement till detta använder vi Goffmans teori om stigma i socialpsykologisk anda.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår studie är att utifrån feministisk och socialpsykologisk teori belysa tolv barnfria kvinnors anledningar till varför de inte vill skaffa barn samt de reaktioner dessa kvinnor möter från omgivningen utifrån förväntningar på kvinnan om moderskap.

Uppsatsens syfte specificeras med följande frågeställningar:

1. Vilka anledningar ger kvinnorna till att de lever ett barnfritt liv?
2. Vilka förväntningar kopplade till moderskap uppfattar kvinnorna att omgivningen har på dem och andra kvinnor?

1.3 Bakgrund

Åsa Lundqvist och Christine Roman (2009) diskuterar förändringar i familjebegreppet gällande svensk familje- och jämställdhetspolitik mellan åren 1930-2000. Författarna utgår från att det finns ett starkt samband mellan välfärdsstat, marknad och familj och att dessa institutioner har stor inverkan på reproduktion och förändring av klasstrukturer. Enligt Gemzöe (2002) görs även denna koppling av socialistisk radikalfeminism som kopplar maktordning och politik till sexualitet och fortplantning. Gemzöe (2002) menar vidare att det ofta är ekonomiska argument som lyfts i samhällsdiskussioner kring barnafödande. Politikerna lyfter barnafödandet då reproduktionen är viktig för den ekonomiska balansen, det måste finnas mer arbetsföra i förhållande till pensionärer för att landets ekonomi ska gå ihop (ibid). Ur ett sådant perspektiv framstår den historiska konstruktionen och utvecklingen av familjepolitiken som viktig gällande hur omgivningen betraktar de som står utanför kärnfamiljsnormen (Lundqvist & Roman, 2009).

Fram till 1939 var det lagligt att avskeda gravida och gifta kvinnor från statliga anställningar (Lundqvist & Roman, 2009). Detta medförde att det som kvinna var svårt att kombinera utbildning eller arbete med familjeliv. Under efterkrigstiden blev det aktuellt att arbeta för högre tillväxt, full sysselsättning och goda livsvillkor för alla medborgare, inklusive kvinnor. Detta skedde med olika former av politiska insatser. Familjepolitiken var inte längre inriktad på att lösa befolkningsfrågan utan nu var det istället fokus på att ge alla människor en grundtrygghet samt att barnfria och barnfamiljer skulle ha tillgång till samma standard. År 1961 skrev Eva Moberg, en pionjär inom kvinnorörelsen, boken *Kvinnans villkorliga frigivning*. Moberg menade att genusrelationerna och den sociala ramen för dessa borde ändras för att kunna uppnå jämställdhet (ibid).

Under 1962 tog debatten om ”könsrollerna” fart och ett av startskotten var antologin *Kvinnors liv och arbeten*. Enligt Lundqvist & Roman (2009) handlade diskussionen om skillnader

mellan män och kvinnor utifrån personlighetsutveckling samt socialiseringsprocessen. Denna diskussion kom även att förändra diskursen gällande kvinnor och män och familjepolitiken. Det skulle dock dröja ända tills slutet av 1960-talet för att den traditionella familjepolitiken skulle bli mer könsneutral. Från det sena 1960-talet fram till 2000-talet präglades svensk politik av individualiserade äktenskapsband och autonomi. Under denna period var det en uttrycklig politisk målsättning att genomföra reformer som gjorde män och kvinnor jämställda och ekonomiskt oberoende av anhöriga. Familjelagstiftningen förändrades och sociala rättigheter och förmåner utgick i allt större utsträckning från individen. Gemzöe (2002:105) skriver om hur båda könen socialiseras in i sina roller och familjer reproduceras. Kvinnan socialiseras in i rollen som den omhändertagande modern och genom denna process förblir barnen kvinnans angelägenhet. Historiskt sett har alltså fostrandet av barn varit vad kvinnan gör och därför har mamma varit något hon är (Gillespie, 2000). Utifrån denna historiska tillbakablick börjar vi nu närma oss det forskningsområde som kommer att undersökas i denna studie. I stora delar av dagens västerländska samhälle förväntas inte kvinnan längre vara hemma och ta hand om barnen, hon förväntas vara det som Gillespie (2000) kallar för "superwoman". Detta innebär en förväntan på kvinnan att kombinera karriär med familjeliv i större utsträckning än tidigare då det ena ofta uteslöt det andra. Gillespie (2000) menar att feminismen fokuserat mycket på under vilka förutsättningar kvinnor är mammor och skriver att idén att utmana kvinnans "naturliga" moderskap därför till viss del har kommit i skymundan. Det väcktes hos oss ett intresse att närmare undersöka barnfrihet. Vi är nyfikna på varför vissa kvinnor väljer bort det "naturliga" moderskapet samt hur de upplever att omgivningen bemöter dem med tanke på de normer och den familjevänliga politik som förs idag.

1.4 Uppsatsens disposition

I uppsatsens *första kapitel* ger vi en introduktion till vårt ämne samt en historisk bakgrund och kontext av hur Sveriges familjevänliga politik kommit att växa fram. Detta för att ge en djupare förståelse för det sammanhang de barnfria kvinnorna befinner sig i. Här specificeras även vår studies syfte och frågeställningar. I det *andra kapitlet* har vi en genomgång av tidigare forskning kring vårt ämne samt andra angränsande ämnen som är av relevans för vår studie. I det *tredje kapitlet* går vi igenom den teori vi använt oss av för att tolka och förstå vår empiri. I *kapitel fyra* diskuterar vi vald metod, empiri samt de etiska överväganden som

gjorts. I det *femte kapitlet* presenterar vi vår empiri för att ge en tydlig bild av materialet. Analysen genomförs i det *sjätte kapitlet* med hjälp utav vald empiri. En avslutande diskussion redovisas i *kapitel sju*.

2. Tidigare forskning

2.1 Introduktion till tidigare forskning

Efter genomgång av tidigare forskning upptäcktes att studier om barnfrihet och pronatalism i störst utsträckning har genomförts i USA och Storbritannien. Forskningsområdet har undersökts både kvalitativt och kvantitativt. Intressant att notera är att det i princip saknas undersökningar gällande hur barnfrihet varierar beroende på etnicitet och klass och att de studier som gjorts främst har fokuserat på vita medelklasskvinnor (Kelly, 2009). Poston och Trent (1982) skriver att då forskning om frivillig och ofrivillig barnlöshet genomförts i utvecklingsländer visade det sig att frivillig barnlöshet knappt existerar där.

Peterson (2010:93) beskriver att den tidigare forskning som finns inte har kunnat ge en enhetlig bild av barnfrias bakomliggande orsaker till valet att inte skaffa barn. Hon skriver hur forskningsresultat påverkas av den samhällsliga kontext som de barnfria studeras i och också huruvida man väljer att definiera vilka personer som ingår i kategorin barnfria, någon som även vi belyser i vår problemformulering. I sin artikel *Barnfri - en stigmatiserad position* (2009) lyfter Peterson dock några olika motiv till varför kvinnor och män har valt att leva ett barnfritt liv. Dessa är: karriärsatsningar (Kemkes-Grot- Tenthaler 2003), föräldraskapets utmaningar (Campbell 1999), avsaknad av modersinstinkt (Bartlett 1994), frihetsbehov (Baum & Cope 1980) och behov av att vara ensam (Park 2005). I vår studie kommer de bakomliggande orsakerna hos de kvinnor som delger sina berättelser i *Ingens mamma* (2013) att kartläggas genom vår första frågeställning.

2.2 Pronatalism

Peck och Senderowitz (1974) definierar pronatalism som: ”Satt i sitt kulturella sammanhang syftar pronatalism till samhällsliga normer som motiverar individer (främst kvinnor) till att

värdesätta och önska barn” [vår översättning]. Pronatalism är alltså en uppmanande attityd till barnafödande. Pronatalistiska normer innebär att alla som kan bör få barn och den pronatalistiska pressen utspelas såväl på individ- som samhällsnivå.

I Sverige är det huvudsakligen Kristina Engwall som är forskare vid Institutet för Framtidsstudier och Helen Peterson, forskare vid Linköpings universitet som drivit forskning kring barnfrihet. Dessa har genomfört forskning om barnfrihet, kopplat till kvinnokroppen och de barnfrias position i samhället. Deras respektive studier om barnfrihet blev de första som genomfördes i Sverige. Peterson (2010) menar att frånvaron av svensk forskning gällande barnfrihet kan tolkas som ett uttryck för hur pronatalistiska normer i Sverige är så starka att de barnfria inte synliggjorts. I boken *Frivillig barnlöshet* (Engwall & Peterson, 2010a) lyfts hur pronatalism ges uttryck i olika sammanhang. Även om det funnits brist på forskning gällande vårt ämne i Sverige finns omfattande internationell forskning som fokuserat på barnfria kvinnors upplevelse och enligt Koropecj-Cox, Romano och Moras (2007) är dessa studier ofta kopplade till pronatalistiska normer. Rich, Taket, Graham & Shelley (2011), Gold (2013) samt Jones och Brayfield (1995) är exempel på sådana undersökningar. Rich et al (2011) undersöker hur det är att leva som barnfri kvinna i det australiensiska samhället. Bland deras slutsatser kan vi se hur undersökningspersonerna tyckte att omgivningen likställde kvinna med att vara mamma, både gällande identitet och erfarenheter. Dessutom framkom att barnfria ses som onaturliga, att barnfrihet är ett missgynnande attribut, en upplevd känsla av att vara underskattad samt den vikt kvinnorna själva lägger vid sin barnfrihet. Barnfrihet är ett växande fenomen i Australien och Rich et al (2011) skriver att det börjar bli alltmer välkänt för gemene man men trots detta finns det begränsad förståelse för de barnfria. Gold (2013) har gjort sin studie i syfte att hjälpa familjeterapeuter i USA att bemöta både infertila och barnfria par. Jones & Brayfield (1995) jämför centreringen av barn mellan Österrike, Storbritannien, Irland, Holland och forna Västtyskland utifrån data från 1988.

I Petersons (2010) studie medverkar 21 barnfria kvinnor bosatta i Sverige. Dessa kvinnor vittnar om att de känner utanförskap till följd av den prägla samhällsdebatten har av fenomen som livspussel, kärnfamilj och familjeliv med barn. Kvinnorna uppger att de i hög grad utsätts för pronatalism på individnivå. Detta genom att familj och vänner sänder signaler om förväntningar på kvinnorna om barn. Många av kvinnorna har dessutom fått höra att de kommer att ändra sig en dag, då de träffar “rätt man “. Civilstånd men även ålder visar sig i

Petersons (2010) studie vara aspekter som påverkar hur stor den pronatalistiska pressen på kvinnor är. Starkast var pressen då kvinnorna befann sig i trettioårsåldern. Också det faktum att vara kvinna upplevde undersökningspersonerna väga tungt gällande pronatalistiska normer. Vidare uppgav de att pressen mot föräldraskap inte skulle vara lika stark om de var män (ibid). Det vanligaste motivet till varför kvinnorna i Petersons (2010) studie valt att vara barnfria var brist på så kallad barnlängtan. Kvinnorna menar dessutom att många föräldrar inte verkar reflektera kring alla aspekter som det innebär att skaffa barn (ibid). Kvinnorna beskriver i stor utsträckning sin barnfrihet i samband med ord som "naturligt" och "självkärl". Många av dessa kvinnor menar att de redan tidigt i livet har konstaterat att de inte ville ha barn, detta knöt de själva bland annat till sitt ointresse för dockor och omvårdande lekar. Kvinnorna som Peterson (2010) skriver om menar att det finns olika sätt att förhålla sig till den pronatalistiska pressen då frågan om varför de inte har barn ställdes i olika sammanhang och av olika personer. Föräldrar kunde enligt dessa kvinnor lätt ta det som en förolämpning om de barnfria kvinnorna berättade hur skönt de upplevde det vara att inte ha barn (ibid). Kvinnorna prioriterade också i olika utsträckning att förklara sitt val för omgivningen, de närmsta vännernas förståelse vägde för majoriteten tungt. En effektiv strategi för att få stopp på påflugna frågor var att säga att de inte kunde få barn. Att svara "nej, tyvärr" på frågan om de har barn kunde hjälpa dem att avsluta diskussionen (ibid). Peterson (2010) beskriver att acceptansen för normbrytande beteende trots detta är större i dagens samhälle än tidigare och att majoriteten av de barnfria kvinnorna tror att det är enklare att vara barnfri idag. Trots detta vittnar flera studier om hur fördomar om barnfria kvinnor ges i uttryck, detta behandlas nedan.

2.3 Barnfria kvinnor misstänkliggörs och tillskrivs negativa egenskaper

Gillespie (2003) lyfter hur Bartlett (1996), Campbell (1985), Ireland (1993) samt McAllister & Clarke (1998) menar att feminismens framväxt, större möjlighet för kvinnor att själva göra ett val angående graviditet samt att kvinnor i allt större utsträckning arbetar avlönat är bidragande faktorer till varför barnfrihet blir allt vanligare i västvärlden. Att välja bort moderskapet som enligt Gilliespie (2003) är starkt kopplat till femininitet gör att många barnfria kvinnor betraktas med misstänksamhet från omgivningen. Denna misstänksamhet kan resultera i tillskrivande av egenskaper som självisk, hård och rotlös, gärna med fokus på karriären (ibid). Många av undersökningspersonerna i Gilliespies (2003) studie vittnar om hur

omgivningen visar en misstro gällande om det verkligen är ett frivilligt val att inte skaffa barn eller att det handlar om att kvinnan ifråga "inte träffat rätt man ännu" vilket är något även Peterson (2010) behandlar. Vidare undersöker Lampman & Dowling-Guyer (1995) i sin studie både frivilligt och ofrivilliga barnlösa. Deras slutsats är att omgivningen tillskriver de individer som väljer att inte skaffa barn egenskaper som ensamma, okänsliga, lata och olyckliga. Houseknecht (1987) för ett resonemang kring hur forskningen på området har ökat sedan 1970-talet och ger en överblick av forskningsområdet och hur barnfria ses som normbrytande och avvikande. Veever (1980) ser på barnfrihet ur ett sociologiskt perspektiv och både han och Houseknecht refereras det till frekvent till de vetenskapliga artiklar som vi har tagit del av.

2.4 Kvinnokropp, kvinnlighet och moderskap

Vi kommer i vår studie endast att beröra barnfria kvinnor eftersom vi finner det intressant att belysa hur omgivningens tanke om moderskap är kopplat till det kvinnliga könet. Gillespie (2000) betonar behov av ytterligare forskning i ämnet barnfrihet och reflekterar kring att långt ifrån alla kvinnor, globalt sett, har möjlighet att göra ett eget val angående moderskap.

I Engwall och Petersons *Silent bodies: Childfree women's gendered and embodied experiences* (2013) kopplas kvinnokroppen och kvinnlighet till moderskap. Samma forskare (2010b) skriver i *Naturligt barnfri - Kroppens betydelse i frivilligt barnlösas positionering* om barnfria kvinnor och män som valt bort barn grundat på det faktum att de inte känner någon fysisk längtan.

I avhandlingen *I moderskapets skugga: berättelser om normativa ideal och alternativa praktiker* har Johansson (2014) djupintervjuat åtta kvinnor kring ämnet moderskap. Något som kom att ta upp största delen av intervjutiden var *idealbilden kring moderskap* (ibid). Johansson kunde ur sin empiri utröna tre olika perspektiv knutna till sociala idealbilder av modern. Dessa var; ideal baserade på personliga och individuella erfarenheter av moderskap, synliggöranden av ideal genom betraktelser av andras praktiker och mer generaliserade och abstraherade idéer om vad som förväntas av "goda mödrar" (Johansson, 2014:151). Johansson (2014) beskriver hur en viss riktning på feminismen har lyft vad som kallas "det obligatoriska moderskapet". Detta syftar till föreställningen om att kvinnor bör och vill bli mödrar på grund av en naturlig koppling mellan moderskap och den kvinnliga identiteten.

Bilden av "det obligatoriska moderskapet" belyses även av Rich (1976) som beskriver moderskapet som något fundamentalt för mannens överordnande position i samhället vilken i sin tur leder till kontroll av kvinnors kroppar och fertilitet (Johansson, 2014:45). Vidare lyfts att det blir nödvändigt att göra en distinktion mellan moderskapet som institution och som erfarenhet. Detta för att kunna kritisera de normativa föreställningar som finns kring moderskapet. Genom att synliggöra det institutionella förtrycket kan kvinnornas underordnande position upphöra (ibid).

3. Teori

3.1 Feministisk teori

Vi har i vår studie valt att fokusera på vilka bakomliggande orsaker kvinnorna har till sin barnfrihet samt hur de upplever att omgivningen reagerar på deras val. Feministisk teori problematiserar begrepp som kvinnligt och manligt. Hirdman (2001) menar att det bakom orden kvinna och man ligger tvång, underordning och fostran. Vi internaliserar omgivningens syn på dessa köns kategorier och tillskrivs egenskaper utifrån dem. Hirdman (2001) kom att ta genusbegreppet till Sverige i syfte att använda det för att beskriva man och kvinna i relation till sociala processer (ibid). Ordet "könsroll" och "kön" har idag urvattnats och kommit att få en vid definition och därför behövs genus som begrepp för att påvisa hur man talar och har talat om kön (ibid). Genus är på så sätt inte kopplat till det biologiska könet utan syftar till att användas som abstraktion över hur vi tänker kring kvinnligt och manligt. Vi finner Hirdmans teori om genus vara ett användbart verktyg för att synliggöra de bakomliggande mönster som ligger till grund för kvinnornas beslut att inte skaffa barn samt de sociala förväntningar som omgivningen knyter till kvinnan och moderskapet.

3.1.1. Genussystemet

I Hirdmans artikel *Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning* (1988) används begreppet *genussystem* och *genuskontrakt* som ett ordningssystem som grund för alla andra sociala ordningar. Hirdman (2001) skriver hur definitionen genus kan fungera som ett verktyg till distans och som en möjlighet att betrakta begränsningar och kvinnors

underordning. Hon medger att det innebär kraftfulla kontraster som gör uppdelningen mellan könen tydligt dikotomisk.

Hirdman (2001) beskriver denna dikotomi mellan kvinna och man som den första av de avgörande aspekterna i genussystemet. Kvinnan beskrivs alltid i förhållande till mannen men det ges uttryck i olika versioner. Isärhållandet rättfärdigar därmed den manliga normen. Den andra avgörande komponenten i detta system är den hierarki som finns dikotomierna emellan där mannen står över kvinnan. Om isärhållandet inte fanns skulle hierarkin inte kunna existera (Hirdman, 1988). Hirdman (2001) citerar Beauvoir som skrivit klassikern *Det andra könet* (1949) och menar att man inte kan vara en A (man) utan att förtrycka B (kvinnan).

3.1.2. Genuskontraktet

Själva ordet genuskontrakt kan ge en falsk bild om jämlikhet då ett kontrakt vanligtvis skrivs mellan två jämlika parter. Genuskontraktet är ett fundament för det gemensamma projekt att upprätthålla genus och hur detta reproduceras på tre olika nivåer (Hirdman, 2001). Dessa nivåer syftar då till förväntningar på hur idealtypsrelationen mellan man och kvinna bör se ut och skapas ur en kulturell överlagring. Den sociala interaktionen på institutioner och arbetsfördelning är en annan viktig aspekt i upprätthållande av genus. På individnivå nämns socialisering och genuskontrakten kan här påminna om ett äktenskapskontrakt. Hirdman (1988) problematiserar hur inte bara män utan även kvinnor kan vara en del av sitt eget förtryck på respektive nivå. En förändring av kvinnans underordning kan först ske när det intellektuella får vara starkare än det biologiska (Hirdman, 1988).

Två huvudsakliga begär finns hos alla människor (Hirdman, 1988). Begär av både expansion och frihet samt symbios och trygghet som två komponenter i ett spänningsfält hos varje enskild individ. Detta problematiseras utifrån hur könen inom detta spänningsfält är varandras hinder och tillgångar men under olika förutsättningar. Mannens mål är symbiosen med kvinnan medan kvinnans frihet begränsas av mannen (ibid 1988:55). Den kvinnliga och manliga biologin är genussystemets starkaste ståndpunkt (ibid). Det som ofrånkomligt skiljer de biologiska könen åt är att kvinnan har förutsättningar att föda barn vilket inte mannen har. Detta benämns som *ursituationen* (Hirdman, 2001).

3.1.3. Ursituationen

Hirdman (2001) menar vidare att det inte är ursituationen i sig som bidrar till könssegregering och att mannen ses som norm. Det är det efterföljande bruket av tolkningen som bidrar till de stereotypa föreställningarna om man och kvinna (ibid). Genuskontraktet symboliserar det stereotypa uppdelandet av ansvar knutet till mannen respektive kvinnan. Mannen beskyddar, försörjer och uppbär ansvar medan kvinnan ses som beroende, födande och huvudansvarig för barnen. Genuskontraktet bidrar därmed till att dela upp kvinnan och mannens respektive skyldigheter och rättigheter (ibid). Barnafödandet är stommen i köns agerande sinsemellan (Hirdman, 1988). Användandet av ordet ”naturlig” är problematiskt om det ses som omöjligt att ifrågasätta och som ett ideal gällande kvinnans roll (Hirdman, 2001). Ett gränsöverskridande beteende skulle utmana isärhållningen av könen vilket i sin tur skulle göra hierarkin svagare (Hirdman, 1988). Dock leder ofta ett sådant gränsöverskridande beteende till våldsamheter och social utfrysning (ibid:57).

3.2. Socialpsykologisk teori

Som ett komplement till feministisk teori kommer vi att använda socialpsykologisk teori. Detta eftersom vi vill studera kvinnornas upplevelser av omgivningens negativa bemötande. Genom ett socialpsykologiskt perspektiv ges möjlighet att studera mänskliga relationer och hur individens beteende både påverkar och påverkas av andra individer. Fokus ligger på tankar och känslor och hur dessa kan påverkas av både verklig och inbillad närvaro av andra personer (Karlsson, 2007:573). Eftersom vi genom kvinnornas personliga berättelser kan ta del av deras tankar och känslor ger detta perspektiv möjlighet till problematisering av omgivningens bemötande. Karlsson (2007) beskriver hur socialpsykologin består av flera olika riktningar men gemensamt för alla dessa är den specifika kultur- och människosyn som karakteriserar all socialpsykologi. Nedan beskrivs den del av socialpsykologin som används i denna studie. Denna teori kommer att komplettera genusteorin på så sätt att Goffmans teori om *stigma* tar vi där Hirdmans genusystem inte fungerar att använda. Socialpsykologin kan förklara det bemötande som omgivningen ger de barnfria kvinnorna och framför allt det utanförskap som de utsätts för.

3.2.1. Goffmans stigma

Goffman (1979) beskriver hur människor kategoriserar varandra utifrån en första betraktelse och då tillskriver varandra egenskaper, vilket han kallar för *virtuell social identitet*. Han skiljer på den virtuella sociala identiteten och den *faktiska sociala identiteten*. Den faktiska sociala identiteten motsvarar de egenskaper som den betraktade personen verkligen besitter och som först kan upptäckas vid integration. De normer som ett samhälle delar ger en fundamental grund till vårt sociala liv. Utifrån denna uppfattning om stigma skapar de som anses vara normala missgynnande förhållande för den stigmatiserade personen, detta görs inte sällan omedvetet (Goffman, 1979). En stigmatiserad person känner sig ofta ifrågasatt och måste därför försöka förutspå vilka intryck han gör på andra (ibid:1979:22). Gällande normer om identitet så blir omgivningens reaktioner och behov av att åtgärda avvikande beteende ofta ett inkräktande på den personliga integriteten och privatlivet (ibid). Goffman (1979) skriver att känslan av besvär hos den stigmatiserade blir ännu starkare då okända människor tar sig rätt att komma med uppmaningar om hur de kan erbjuda hjälp även om personen med stigma inte är intresserad av denna hjälp. Både för omgivningen och den stigmatiserade finns risk för obehag, personen med stigma blir ofta bra på att hantera detta obehag (ibid). Goffman (1979) menar att individer i en stigmatiserad grupp kan fungera som representanter för gruppen i allmänheten. På så sätt ges en bild av de stigmatiserades situation och omgivningen erbjuds en uppfattning av att även en person med stigma är en vanlig människa. En stigmatiserad person står ofta i valet och kvalet mellan att dölja eller berätta, ljuga eller tala sanning om det stigma som skiljer individen från de andra, de ”normala” (ibid). Detta blir relevant i vår studie där de barnfria kvinnorna bär ett stigma som påverkar omgivningens bemötande av dem. Missgynnande förhållanden, ifrågasättanden och inkräktande på den personliga integriteten samt tillrättavisningar är något som de barnfria kvinnorna kan relatera till.

3.2.2 Avvikare

Möjligheten finns för att en *avvikande* individ helt enkelt ser situationen ur sitt eget perspektiv, och anser att detta är ett bättre alternativ (Goffman, 1979). På så vis kan personen hävda att det är alla andra som är onormala och de som ska ifrågasättas. Detta ser vi i många av de berättelser vilka de barnfria kvinnorna i vår studie delar med sig av.

Goffman (1979) talar om *normala avvikare* som ett begrepp för hur en stigmatiserad person kan undvika de miljöer där avvikelser blir tydliga. En annan aspekt är hur det livsskede som individen befinner sig i för stunden kan spela roll för huruvida man accepteras av omgivningen eller inte. Under ett liv kan en individ få möjlighet att spela både rollen som avvikare och som normal i olika sammanhang. Ett stigma kan bli visibelt med blotta ögat, exempelvis genom tidigare kontakt eller genom rykten om personen. Huruvida ett stigma kan ges uttryck i ett sammanhang men döljas i ett annat spelar också roll för hur påträngande stigmat ifråga är (ibid). Vissa av kvinnorna i vår studie berättar hur de undviker att barnfriheten blir synlig genom att ljuga.

Vidare har omgivningen en uppfattning om i vilken utsträckning individens stigma begränsar personens liv. Den så kallade publiken har här en avgörande roll eftersom dess förförståelse och riktning av uppmärksamhet är avgörande för visibiliteten av stigmat. En aktuell fråga blir då vad publiken riktar sin uppmärksamhet emot (Goffman, 1979). Publiken kan i vår studie ses som samhället i stort, familj och vänner. Stigma och det normala ska ses som perspektiv snarare än personbundna egenskaper och dessa perspektiv kan skifta mellan två personer på bara ett ögonblick (ibid).

3.2.3. Avståndstagare

De avvikare som av egen vilja uppträder i motsats till de normer som finns rotade i exempelvis samhällets institutioner kallar Goffman (1979:155) för *avståndstagare*. Gemensam nämnare för dessa personer är att de tillsammans dementerar den sociala ordning som normer bygger upp i samhället. Samhället erbjuder möjligheter och förmåner, något som avståndstagarna inte bryr sig om. Avståndstagarna är ett exempel på brister i samhällets motivationsförsök (ibid). Goffman (1979:155) ger skilda förslag på avvikare:

”...de i storstäderna som lever ogifta eller som ehuru gifta inte har lust att sätta barn till världen utan istället sällar sig till något vagt samfund som, om ock föga militant och föga ihärdigt, gör uppror mot familjesystemet.”

Goffman ringar här in de barnfria. Han menar att majoriteten av dessa människor inte döljer sitt val och visar sitt motstånd mot att ”veta sin plats” men även hur några utövar sin

ståndpunkt i stillhet. Han talar om att de sociala avvikarna ofta anser att deras livsstil är något som de normala strävar efter (ibid). Detta resonemang kan spåras i några av de berättelser vi tagit del av skrivna av kvinnorna i antologin.

4. Metod

4.1 Kvalitativ innehållsanalys

Vi har i vår uppsats valt att använda oss av en kvalitativ metod. Detta eftersom vi är intresserade av att finna mönster i samt analysera de tolv barnfria kvinnornas berättelser. Valet av metod kan vidare motiveras med att vi strävar efter en djupare förståelse snarare än ett representativt urval. Vår avsikt är alltså inte att generalisera vårt resultat på majoriteten av alla barnfria kvinnor utan vi är främst intresserade av att synliggöra och förstå några barnfria kvinnors situation på ett djupare plan. Vår studie är därför främst kompatibel med en kvalitativ innehållsanalys snarare än en kvantitativ.

Trots att vi valt att använda oss av ett kvalitativt tillvägagångssätt vilket Halvorsen (2001) brukar förknippa med induktion (att bygga teori utifrån empirin) så kommer vi att befinna oss i gränslandet mellan induktion och deduktion, vilket kallas ett abduktivt tillvägagångssätt. Abduktion ges i vår studie uttryck i att vi initialt hade en förväntan om att feministisk teori kunde vara ett lämpligt sätt att förstå och förklara kvinnornas berättelser kring barnfrihet. Efter att vi läst boken *Ingens mamma* (2013) förstod vi att Hirdmans (2001) genusystem var ett lämpligt verktyg att tolka resultatet utifrån. Då det under innehållsansalysens gång växte fram ett omfattande tema rörande det misstänliggörande de barnfria kvinnorna utsattes för av sin omgivning ville vi komplettera denna teori med en socialpsykologisk vinkel. Goffmans begrepp stigma gav oss då möjlighet att belysa och förstå detta fenomen.

En kvalitativ innehållsanalys har rötterna i en empiristisk vetenskapssyn där fokus främst ligger på vad som sägs explicit, även om det utsagda också kan eftersökas. Vi valde i det inledande skedet av innehållsansalysen, det vill säga den första kodningen, att endast fokusera på det som sades explicit. När vi sedan gick vidare med de teman som framkom valde vi att dessutom att reflektera kring det som framkom implicit.

Den kvalitativa innehållsanalysen som metod syftar till att finna mönster i större textmängder (Bergström & Boréus, 2012:51). Trots att det finns en generell bild av innehållsanalysen går det att modifiera denna till sin egen undersökning (ibid). Vi valde att anamma detta genom att själva utforma vad vi ansåg var ett lämpligt analysverktyg, anpassat efter vårt syfte.

Vi valde att använda metoden då den beskrivs som lämplig då forskaren syftar till att undersöka om något framställs som positivt eller negativt, eller för att komma åt värderingar som genomsyrar ett samhälle. Innehållsanalysen kan användas på vilka texter som helst. Bergström och Boréus (2012) exemplifierar bland annat med empiriskt material som romaner, turistbroschyrer och tidningsledare.

Den kvalitativa innehållsanalysen innefattar enligt May (2011) tre olika steg; problemformulering, inhämtning av texten och användning av urvalsmetoder och slutligen tolkning och analys. Materialurvalet bör styras av forskningsfrågorna samt vad som syftas att kunna generalisera till (Bergström & Boréus, 2012:88). För oss innebar detta att vi eftersökte lämplig empiri som kunde hjälpa oss att närmare undersöka barnfria kvinnornas erfarenheter. Vi redovisar för detta i avsnittet som berör urval. Bergström och Boréus (2012) beskriver hur forskaren inledningsvis bör bekanta sig med materialet samt sätta in det i sitt sociala sammanhang. Detta steg ges i vår studie uttryck genom en kortfattad historisk genomgång av familjepolitik i Sverige i vår problemformulering. Detta för att ge läsaren en bild av Sverige som ett välfärdsland med familjevänlig politik vilket ökar förståelsen för det utanförskap som kvinnor utan barn erfar. Nästa steg är att utarbeta ett lämpligt analysinstrument att använda sig utav för att få fram det väsentliga i texterna (ibid:54). Vid en manuell analys brukar detta instrument kallas för kodschema (ibid:54). Vårt kodschema utgår från respektive forskningsfråga. Detta tillvägagångssätt ger oss möjlighet att hålla studiens syfte i fokus. När kodschemat är utformat är det dags att prova det på delar av materialet, detta för att kunna ändra utformningen vid eventuella tolkningsproblem (ibid:55). Efter en provkodning ändrades vår andra frågeställning från att enbart ha berört de kvinnor som ingår i empirin till att innefatta förväntningar om moderskap på alla kvinnor. Detta gjordes eftersom vi under provkodningen insåg att vi skulle gå miste om många intressanta citat om vi bara fokuserade på förväntningar om moderskap på de författande kvinnorna. Kvinnorna beskrev nämligen förväntningar om moderskap både på sig själva och på kvinnor generellt. Kodningsenheterna, det vill säga de företeelser i texten som noteras, kan exempelvis vara ord eller teman och analysenheten är den text på vilken kodningen görs (Bergström & Boreus (2012:55). Våra kodningsenheter utgörs av citat från de barnfria kvinnorna som vi delat in under respektive

frågeställning. Dessa kodningsenheter kom sedan att delas in i olika teman utifrån förekomst i texten. Detta gjordes i första omgången enskilt och manuellt för att i nästföljande steg jämföras och anpassas oss författare emellan. Dessa teman kommer vi redovisa för närmare under kapitlet om empirisk presentation.

4.2. Urvalsprocessen

Vid uppstart av denna studie togs ett tidigt beslut om att intervjuer inte var aktuellt, främst av etiska aspekter. Vi såg det som svårt att få kontakt med en större mängd barnfria, inte minst eftersom vi inte kan veta om de personer som är utan barn är barnfria eller barnlösa utan att fråga dem. En sådan fråga kan vara av känslig natur om vederbörande är ofrivilligt barnlös. Vi såg oss om efter andra möjliga vägar.

Internetsidan www.barnfri.se upptäcktes och därigenom sågs en möjlighet att ta del av frivilligt barnlösa personers uppfattningar och erfarenheter. Här krävs dock ett medlemskap och vi hävdar att det inte är etiskt försvarbart att registrera någon av oss på sidan för att kunna forska om innehållet. Vi skulle då bryta mot de etiska riktlinjer som Bryman (2011:142) skriver att man ska ha i åtanke vid internetforskning genom att detta forum inte är ett offentligt och kräver ett medlemskap med lösenord. Gränsen mellan vad som är offentligt och privat på internet kan vara svår att dra (Bryman 2011:142). Att gå med som medlem i detta forum för barnfria skulle vara etiskt oacceptabelt och vi kan inte se att det skulle göra mer nytta än skada. I beskrivning av premisser för medlemskap i detta forums Facebookgrupp står det att det som är gemensamt för alla gruppens medlemmar är att de är barnfria. Diskussion fördes rörande att den av oss som inte har barn skulle gå med i gruppen men beslut togs att inte heller detta skulle vara försvarbart i en etisk diskussion. Den av oss som är barnlös i dagsläget har nämligen en vision om att skaffa barn i framtiden. Hade Facebookgruppen varit av öppen karaktär och innehållet synligt för både medlemmar och ickemedlemmar hade situationen sett annorlunda ut ur ett etiskt perspektiv vilket vi finner stöd i av Bryman (2011:610). På grund av dessa omständigheter använde vi antologin *Ingens mamma – tolv kvinnor om barnfrihet* (Adolfsson et al., 2013). Antologin fann vi genom en sökning på ordet *barnfri* på google.se. Boken presenteras närmare i nästkommande avsnitt.

4.3 Presentation och reflektion kring empiri

Den näst intill nyutgivna antologin, *Ingens mamma – tolv kvinnor om barnfrihet* (Adolfsson et al., 2013) berör just hur barnfria kvinnor upplever sin situation. Efter en genomläsning kunde det konstateras att boken passade väl som grund till studiens syfte och frågeställningar. Boken innehåller tolv barnfria kvinnors personliga berättelser. Bokens redaktör Josefine Adolfsson (2013:13) skriver i det inledande kapitlet att hon med boken önskar ge inspiration och perspektiv samt en önskan om att vi tillsammans: "...benar upp osynliga, införlivade strukturer och spränger dem..."

I tolv kapitel delar kvinnorna i åldern 29-82 år med sig av sina respektive berättelser.

Kvinnorna som delat med sig av sina berättelser om barnfrihet i *Ingens mamma* (2013) är en relativt homogen grupp. Många är författare eller journalister och det framgår att flera har en akademisk utbildning. Eftersom vi inte är närmare bekanta med vilka dessa kvinnor är har vi begränsad kännedom kring faktorer som exempelvis etnicitet. Vi har valt att fokusera endast på kvinnor och har därför inte med män i vår empiri. Detta då vi från början genom tidigare forskning blev varse om att just kvinnor är den grupp som upplever sig mest ifrågasatta för sin barnfrihet (Peterson, 2010). Majoriteten av kvinnorna benämner sig själva som heterosexuella, en är homosexuell. Många av kvinnorna har studerat utbildningar som rör genusvetenskap, konstvetenskap och etik. Några av kvinnorna refererar till tidigare verk i ämnet. Vi har i efterhand reflekterat kring det faktum att många kvinnor ger uttryck som skulle kunna kopplas till feministisk teori. Detta finner vi till viss del problematiskt eftersom vi själva valt att tolka empirin genom detta perspektiv. Dock är boken inte uttalat feministisk utan det är snarare kvinnornas användande av begrepp som jämlikhet vi kopplar till feminism. Detta sker inte genomgående i boken och vi ser därför inte det som ett omfattande problem. Ett annat sätt att se på det är att Hirdmans genussystem behandlar kvinnlig underordning vilket för oss möjliggör en närmare analys av vad denna upplevda ojämlikhet bottnar i.

Flera av kvinnorna i boken är vana och duktiga skribenter vilket givetvis präglar texterna som vi tar del av. Vi upplever att kvinnorna använder ett argumenterande och målade språk. Kvinnornas texter skiljer sig åt sinsemellan då de själva fått utforma sina egna kapitel men merparten av berättelserna är av liknande omfattning. Kvinnornas frihet i formulering och textinnehåll gör att vissa kapitel är konkreta beskrivningar och andra är av mer abstrakt och

filosofisk karaktär. En av kvinnornas berättelser skiljer sig något från de andras, den är skriven utifrån ett berättarjag. Efter diskussion kring detta kapitel bestämdes att även detta skulle användas som empiri. Vi motiverar detta val med att kapitlet är skrivet i samma syfte som resten av antologin. Denna kvinnas berättelse tros därför inte vara mindre sann än de andras utan endast utformad på ett annat sätt. Gemensamt för alla texter är att den författande kvinnan inte har egna barn.

Kvinnorna benämns i studien som kvinna 1-12. Det är inte relevant vilken kvinna som berättat vad utan innehållet i berättelserna i stort som vi vill belysa.

4.4 Inhämtning av material

För att orientera oss i kunskapsläget gällande barnfrihet och pronatalism användes sökmotorn LUBSEARCH. Sökmotorns avancerade söktjänst möjliggjorde en kombination av olika sökfraser och en begränsning av resultatet till de texter som är granskade. Vi kom relativt snabbt fram till att begreppet “childfree” gav oss de tidigare undersökningar som var av vikt för oss medan sökord som “childless” och “childlessness” fokuserade mer på infertilitet. Termerna “childless” och “childlessness” fungerade dock väl som sökord om vi kombinerade dem med “voluntary”. Vi insåg snart att genom att kombinera “childless” och “voluntary” fick vi i relativt stor utsträckning liknande sökresultat som när vi enbart sökte på enbart “childfree”. Dessa sökningar gav oss en grov överblick av de senaste decenniernas forskning kring det fenomen som vi valt att kalla barnfrihet. Nästa steg i vår sökprocess blev att fortsätta litteratursökningen i jakt på texter om pronatalism, en sökning på enbart termen “pronatalism” gav oss ett stort urval av texter och vi ville därför avgränsa sökningen något. Detta gjordes genom att kombinera de både söktermerna “pronatalism” och “gender”, resultatet var då 32 granskade artiklar.

4.5 Bearbetning av material

Den kvalitativa innehållsanalysen av kvinnornas berättelser i boken *Ingens mamma – tolv kvinnor om barnfrihet* (Adolfsson et al, 2013) gjordes med stöd av Bergström och Boréus (2012). Följande steg blev aktuella och beskrivs i punktform för att göra beskrivningen av vårt tillvägagångssätt så konkret som möjligt:

1. Boken lästes igenom vid två tillfällen av båda författarna. Den första omgången medförde en god överblick medan den andra genomläsningen gjordes med studiens syfte och frågeställningar i fokus.

2. Under den andra genomläsningen utgick vi från våra två frågeställningar:

- Vilka anledningar ger kvinnorna till att de lever ett barnfritt liv?

- Vilka förväntningar kopplade till moderskap uppfattar kvinnorna att omgivningen har på dem och andra kvinnor?

3. Citat och meningar delades in utifrån dessa två frågeställningar, som fungerade som rubriker i vårt kodschema.

4. Vi gjorde en provkodning på några av kvinnornas berättelser utifrån ovanstående kodschema.

5. Efter provkodningen ändrades vårt kodschema något, detta från att enbart ha berört förväntningarna på de kvinnor som ingår i vår empiri till att även innefatta förväntningar om moderskap på kvinnor generellt.

6. Vi kodade materialet individuellt för att sedan jämföra resultatet. Det visade sig att våra resultat var relativt samstämmiga. I de fall de skiljdes åt kompromissade vi oss fram till en gemensam tolkning,

7. Kodenheterna kom sedan att bilda sju tydlig framträdande teman. Under den första rubriken i kodschemat fann vi tre olika teman och under den andra fyra. Dessa kommer närmare presenteras under kapitel fem, empirisk presentation.

8. Dessa teman analyseras under ett enskilt avsnitt utifrån feministisk och socialpsykologisk teori.

4.6 Trovärdighet och generaliserbarhet

I vår studie eftersträvas transparens, att ge läsaren möjlighet att följa hela forskningsprocessen och de metodologiska val vi gjort. Inte minst vid kodning av materialet blir detta högst relevant. Ahrne och Svensson (2001:27) menar att en forskningsrapport som inte väcker diskussioner ofta är en text som inte beskriver metodval och andra detaljer på ett adekvat sätt.

Då vi genomför en kvalitativ studie läggs mindre fokus på mätning och Bryman (2011:351) skriver att många forskare har ifrågasatt hur relevanta begreppen validitet och reliabilitet är i kvalitativa studier. Det sätt vilket LeCompte och Goetz (ibid) använder termerna ger en annan innebörd vilket vi anser vara tillämpligt i vår studie. De skriver om en intern och en extern variant av respektive begrepp. I den utsträckning vår studie är upprepbar eller inte skulle LeCompte och Goetz enligt Bryman (2011:352) kalla för extern reliabilitet. Tack vare att materialet är en publicerad källa så undviker vi att vår empiri skulle vara föränderlig vilket annars är vanligt i kvalitativ forskning. Vår empiri skulle vara enkel för en annan forskare att ta del av. Vår metod resulterar i vissa svårigheter att replikera undersökningen. Kanske en annan forskare skulle finna andra teman och det hade varit intressant att jämföra dessa med de som vi kunde utröna. En undersökning av andra texter skrivna av barnfria skulle kunna jämföras med vår undersökning om man använt sig av ett liknande tillvägagångssätt. Att vi författare är samstämmiga i vår tolkning av materialet är av stor vikt för det som LeCompte och Goetz (Bryman, 2011:352) kallar för den interna reliabiliteten. En sådan samstämmighet har uppnåtts genom att vi först gjorde en varsin individuell kodning av materialet som sedan jämfördes och kompromissades i de fall vi var oense. Överrensstämmelse mellan empirin och teoretiska idéer kallar LeCompte och Goetz för intern validitet (ibid). Då vi med vår studie syftar till att lyfta kvinnornas erfarenheter av barnfrihet fann vi antologin som lämplig empiri. Empirin i kombination med studiens syfte förde oss sedan vidare i en feministisk riktning. Detta då vi närmare vill belysa hur kvinnornas erfarenheter var kopplade till deras kön samt moderskap. För att förklara de aspekter av empirin som Hirdmans genusystem inte kunde förklara kompletterades detta med Goffmans stigma. Vi anser därmed den interna validiteten uppfylld. Den externa validiteten, alltså i vilken omfattning resultaten kan generaliseras till andra omgivningar eller tillstånd är i vår undersökning bristfällig. LeCompte och Goetz menar att detta brukar vara en brist i kvalitativa undersökningar och denna brist kan alltså även spåras i vår innehållsanalys. Vi arbetar djupt snarare än brett och inte minst i ett resonemang om generaliserbarhet blir det tydligt. Vi inser att en generalisering av resultatet inte är möjlig med vårt relativt begränsade urval, däremot kan vi redovisa för gemensamma mönster i kvinnornas subjektiva berättelser genom de teman vi har identifierat. Den sociala verkligheten är varken enhetlig eller universell och därför kan det vara en fördel att sträva efter trovärdigheten i den beskrivning som görs i den enskilda studien (Bryman 2011:354).

Vi finner stöd i Jacobsson (2008:166) då vi reflekterar kring frågor angående vår forsknings metodologiska problem och förtjänster. Jacobsson (2008) skriver att det viktigaste är att föra

ett resonemang kring dessa. En förtjänst med kvalitativ innehållsanalys av texter är att denna metod minimerar risken för "kontaminering". Detta begrepp förklarar Jacobsson (2008) med hur forskaren omedvetet påverkar sin empiri. Å ena sidan ser vi det faktum att vi varken kunde ställa följdfrågor eller be kvinnorna att utveckla de resonemang vi fann extra intressanta som en brist med vår undersökning. Vi gick miste om den spontanitet och nyansrikedom som blir en del av exempelvis en intervju på ett sätt som vi tror är omöjligt genom att läsa en text. Å andra sidan är den publicerade antologin som utgör vår empiri opåverkbar för oss som läser den.

4.7 Arbetsfördelning

Huvudansvar för metoddelen respektive tidigare forskning delades upp då båda dessa moment krävde mycket tid för inläsning på områdena. Här var GoogleDrive av stort värde eftersom vi då kontinuerligt kunde följa varandras skrivprocess. Under några veckor med enskilda studier under dagarna och gemensamma diskussioner via Skype på kvällarna för att summera dagens arbete började studien ta form. Ett kodschema utarbetades gemensamt vilket vi sedan använde för att koda texterna individuellt. Efter en jämförelse av de teman som blivit resultatet av respektives kodning fann vi stora likheter. Vid olikheter kunde vi efter en diskussion enas om hur vi skulle gå tillväga. Allt arbete under forskningsprocessen har efter detta gjorts gemensamt. Vi vill understryka att vi, trots viss uppdelning av studien, tar gemensamt ansvar för all text som producerats.

4.8 Etiska överväganden

Etiska överväganden är av stor vikt inom samhällsvetenskaplig forskning, inte minst på grund av att empirin i flera fall består av utsatta grupper i samhället. Detta gäller indirekt i vår kvalitativa innehållsanalys. Vår empiri är ett publicerat verk och därför lättillgänglig men kvinnornas berättelser är av något känslig natur. Bryman (2011:140) beskriver hur det kan vara svårt definiera vad som är etiskt korrekt respektive oetiskt agerande då man genomför olika samhällsvetenskapliga undersökningar. Vi har resonerat kring de etiska aspekterna gällande den innehållsanalys vi har gjort och menar att de etiska krav som Bryman (2011) skriver att svenska forskare brukar utgå ifrån gällande information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande var svåra att vart och ett tillämpa på vår undersökning. Vi har därför under

studiens gång fört ett öppet resonemang kring de etiska faktorerna i vår undersökning och även lyft sådana funderingar i vårt metodkapitel. Kvinnorna i antologin är medvetna om att deras publicerade texter är till allmänhetens förfogande och de har själva valt vilka detaljer av deras personliga berättelse de vill belysa.

Att vår empiri består av en publicerad antologi bidrar till att vi kan undvika en stor del av den etiska problematiken vilket medför att vår forskning inte kränker någons integritet.

5. Empirisk presentation

Vi kommer här att redovisa för de teman som framkommit då vi kategoriserat materialet genom vårt kodschema. Denna presentation av empirin redovisar på så sätt även de teman som blivit synliga genom vår kvalitativa innehållsanalys. Detta resultat kommer sedan i nästa kapitel att analyseras utifrån Goffmans stigma och Hirdmans genussystem för att djupare problematisera och tolka de resultat vi har kommit fram till. Vi kommer låta kvinnornas citat ta stor plats för att ge läsaren en tydlig inblick i vår empiri.

5.1 Motiv till barnfritt liv

En del av vårt kodschema belyser de bakomliggande orsaker kvinnorna gav till sin barnfrihet. Utifrån denna kodning fann vi tre huvudsakliga och återkommande teman. Dessa tre teman var:

1. Ångest, oro och rädsla vid tanken på att skaffa barn.
2. Frihet, självständighet och tid
3. Aldrig känt barnlängtan.

5.1.1 Ångest, oro och rädsla vid tanken på att skaffa barn

Flera av kvinnorna upplever någon form av rädsla eller oro vid tanken på att skaffa barn. En kvinna uttrycker exempelvis oro för att drabbas av psykisk ohälsa på grund av för lite sömn. Hon upplever dessutom att det ansvar det innebär att vara mamma skulle bli henne

övermäktigt. Trots att hon anser sig ha bra förutsättningar för att skaffa barn är tanken på att bli förälder starkt ångestladdad:

Min flickvän är underbar och får mig att känna något som jag inte trodde var möjligt. Jag insåg att hon skulle bli en underbar mamma, men trots fantastiska förutsättningar fick jag total panik. Tanken på att bli förälder gav mig ångest. Jag kände mig fångad och kvävd, föreställde mig att jag blev så tyngd av ansvar att jag krackelerade totalt. Att jag inte skulle få sova fullständiga nätter under en veckas tid och att jag så småningom skulle drabbas av en psykos. Tydligare än någonsin kände jag att föräldraskap för mig var förknippat med uppoffringar, begränsningar och rädsla. (Kvinna 10)

Det är flera av de andra kvinnorna som också uppger rädsla grundad i att inte mäka med föräldrarollen samt det omfattande ansvar som följer med den. De oroar sig för att ett eventuellt barn skulle fara illa med dem som moder. En kvinna som väntade på att barnlängtan skulle infinna sig kände istället att rädslan och obehaget kopplat till att skaffa barn växte sig allt starkare:

Under många år trodde jag att min barnlängtan skulle komma bara jag väntade. Den gjorde aldrig det. Rädslan för intrång tilltog däremot med åren. Rädslan för att någon liksom klamrar sig fast vid ens själ och inte släpper taget. Skräcken för att ta på sig ett ansvar som man inte klarar ro iland. Det kan ha med att göra att jag växte upp under smått kaotiska former. (Kvinna 7)

Kvinnan ovan relaterar till sin egen uppväxt och den otrygghet hon upplevde samt funderade kring om den kan ha påverkat hennes val att vara barnfri. Hon ser sin mammas psykiska ohälsa som en stark anledning till att inte själv sätta ett barn till världen. Detta då hon är rädd för att liksom sin egen mor gå in i en depression och på så sätt utsätta barnet för liknande situation hon själv befunnit sig i.

Den rädsla som många av kvinnorna känner för att inte klara av moderskapet relateras av en av dessa till hur hon som liten behandlade sina dockor:

För ett av alla skäl till att jag inte till varje pris strävat efter moderskapet, har varit just rädslan att jag kanske inte skulle vara rätt. Tänk bara, om det skulle bli så att jag skulle bära mina barn i håret, låta dem vara nakna och ge dem fula namn! (Kvinna 5)

Kvinnan uppger att hon är rädd att inte passa in i modersrollen, hon som enligt omgivningen under uppväxten inte ens kunde rå om sina dockor på ett bra sätt. En annan kvinna uttrycker oro för modersrollen då hon är rädd för att förlora förmågan att kunna styra över sin egen kropp och tillvaro. Hon menar att det är svårt att definiera och beskriva den rädsla som hon alltid känt i samband med tanken på att själv skaffa barn. Rädslan är så grumlig att hon har svårt att beskriva den tydligt, men hon tror att det grundar sig i rädsla för att känna sig invaderad. Denna kvinna ifrågasätter sin förmåga att styra sitt eget liv, på så sätt upplever hon att hon skulle känna ännu större osäkerhet för att styra någon annans liv. Hon upplever dessutom att det aldrig infunnit sig någon längtan efter barn utan att tanken istället väcker negativa känslor.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att då vi närmare undersökte vilka motiv kvinnorna gav till att vara barnfria framträdde rädsla, oro och ångest som ett tydligt tema i deras berättelser. Flera av kvinnorna uppger att tanken på föräldraskap väcker olustkänslor hos dem. De oroar sig av flera olika anledningar, exempelvis för att deras psyke inte ska vara starkt nog eller för att de inte ska passa in i modersrollen. Några uppgav dessutom att tanken på det ansvar som ett barn medför skulle bli allt för betungande, vilket för oss in på nästa tema som berör frihet, självständighet och tids.

5.1.2 Frihet, självständighet och tid

Majoriteten av kvinnorna i vår studie uppger att frihet, självständighet och mer tid var de huvudsakliga motiven till varför de valt ett barnfritt liv. Många vill inte vara beroende av någon eller ha någon som är beroende av dem. Ensamheten behövs för att kunna leva ett välfungerande liv.

En kvinna tycker att modersrollens uppoffringar oavsett omständigheter är avskräckande:

Jag behöver mina stunder av ensamhet för att fungera. Jag kommer alltid välja frihet framför trygghet och modersrollen är en stark arketyp som präglar hela vår civilisation. Det spelar ingen roll om hon lever polyamoröst, singelliv, med en annan eller flera kvinnor, har barn med sina kompisar eller lever heteroliv i en villa i Bromma. Alla konstellationer inrymmer samma idé om vad en mamma ska vara. En mamma är en mamma och har endast egna behov i den mån andras behov ger plats för det. (Kvinna 11)

En av kvinnorna beskriver hur hennes egen mamma uppmuntrade henne till ett självständigt liv. Hon uppger även att modern inte pressade henne och hennes syster till att skaffa barn, snarare tvärtom:

Jag tänker ofta på familjen jag växte upp i. Mina tre äldre bröder har en massa barn. Min storasyster och jag – inte en kotte. Jag antar att det beror på att vår mamma aldrig uppmuntrade oss två att skaffa barn. Vi skulle studera, bli självständiga, inte behöva luta oss mot någon, inte ha någon som var beroende av oss. (Kvinna 12)

En annan kvinna nämner det paradoxala i hur hon tillsammans med en barnfri kollega tvingas arbeta mer än sina kollegor med barn trots att ett av hennes motiv till att inte skaffa barn var just att få mer tid:

De tillfällen då Eva och jag har känt oss orättvist behandlade har varit då vår lediga tid uppfattats som mindre viktig. Det motsägelsefulla är att valet att inte skaffa barn ofta är kopplat till en önskan om att just ha mer tid. (Kvinna 9)

En av kvinnorna menar att hon har förståelse för dem som offrar tid och pengar på sina barn men är själv inte beredd att göra detsamma. Hon beskriver hur hon redan lever sparsamt och stressigt. Att andra går ner i lön och spenderar mer tid med sina barn kan hon förstå men uppger att hon inte själv är beredd att göra samma val. En annan av kvinnorna menar att hennes författarskap är svårt kombinera med föräldrarollen. Hon vill inte skaffa barn för att sedan upptäcka att tiden inte finns för att ge barnet det hon anser att det behöver.

Ytterligare en kvinna kommenterar sitt val att vara barnfri med att hon vill ha möjlighet att leva som hon själv vill, något hon tror skulle vara omöjligt ifall hon hade valt att skaffa barn. Hon vill inte att hennes livspussel ska utgå ifrån några barn utan är nöjd med sin nuvarande situation.

Följande kvinna beskriver sitt val grundat på självständighet kort och koncist:

För mig har det varit en frihetshandling att inte föröka mig. (Kvinna 1)

Hon utvecklar sitt resonemang med:

Vikten av autonomi och suveränitet har varit för starkt inristade i mig för att de skulle gå att kombinera med det inkräktande på dessa värden som graviditet och föräldraskap är.

(Kvinna 1)

Kvinnan beskriver både sin självständighet och det inkräktande en graviditet skulle innebära som anledningar till att leva barnfritt. Även om oro och rädsla för ett eventuellt moderskap samt behov av frihet och självständighet var starka motiv för kvinnorna att avstå från barn så uppgav även majoriteten att de helt enkelt aldrig hade känt någon barnlängtan.

5.1.3 Aldrig känt barnlängtan

De flesta av kvinnorna berättar att de aldrig känt längtan efter egna barn. Några av kvinnorna i vår studie relaterar till sina fortplantningsorgan och använder dessa som metaforer då de talar om sin barnfrihet.

När kvinnor (jo, det är alltid kvinnor, min erfarenhet är att män talar om barnlängtan på ett annat sätt) i min omgivning först började tala om den 'biologiska klockan' försökte jag verkligen känna efter djupt i mig om jag inte hade ett sådant urverk någonstans jag också. Men nej. Ingen respons från min livmoder. Jag kanske inte ens har en livmoder? Jag har i alla fall aldrig känt den där längtan efter barn "så att det gör ont" som mina vänner beskrivit.

(Kvinna 7)

En kvinna uttrycker sin avsaknad av barnlängtan trots, i hennes ögon, bra förutsättningar:

Bland mina få men stadiga pojkvänner har jag sett i alla fall två mycket goda potentiella fäder men det har ändå inte ryckt det allra minsta i mina äggstockar. (Kvinna 3)

En del kvinnor uppger helt enkelt att det förväntade suget efter att skaffa barn aldrig infunnit sig. Någon menar att hon har lyssnat efter tecken i kroppen men att det varken i kroppen eller hjärnan uppkommit någon barnlängtan.

En av kvinnorna uttrycker kortfattat sin erfarenhet:

...Saken är att jag aldrig velat ha barn. (Kvinna 12)

En annan berättar att hon varit gravid vid ett flertal tillfällen men hon valt att avsluta dessa graviditeter då hon har velat men aldrig känt något för barnen hon bar på.

Någon berättar att hon såg sina vänner få barn och att hon i takt med detta blev allt säkrare på att hon själv aldrig ville ha egna barn. En kvinna i vår studie uppger att hon varken vill vara gravid, föda eller ha egna barn. Hon är den enda som uttrycker direkt motvilja mot barn då hon menar att de skriker, luktar illa samt inte förstår vad hon säger. En annan kvinna tar starkt avstånd från det ”naturliga” moderskapet och uttrycker att det till och med kändes konstigt att använda ordet mamma kopplat till sin egen person. Detta för att själva ordet mamma reser ett inre motstånd hos henne. Motståndet är så starkt att hon till och med har svårighet att identifiera sig som “ingens” mamma då det inte är en naturlig del av hennes tänkande att en dag bli förälder. Samma kvinna lyfter det faktum att hon aldrig sett på sin situation som att hon väljer bort något utan snarare ser på föräldrskapet som ett aktivt val. Som barnfri menar hon att hennes liv fortsätter som vanligt medan valet att skaffa barn skulle innebära en stor förändring.

5.2 Förväntningar från omgivningen på kvinnor och moderskap

I detta avsnitt redovisas de barnfria kvinnornas upplevelse av hur de blir bemötta av omgivningen utifrån förväntningar om moderskap. Vi fann genom vårt kodschema följande teman:

1. Pronatalism på samhällsnivå
2. Pronatalism på individnivå
3. Bilden av modern
4. Misstänkliggörandet av barnfria kvinnor

5.2.1 Pronatalism på samhällsnivå

Några av kvinnorna i vår studie vittnar om sin upplevelse av hur samhället är utformat för att pressa kvinnor i barnafödande ålder mot moderskap. En av kvinnorna är tydligt skeptisk till denna press vilket framgår av följande citat:

Ett samhälle ska inte planera eller dirigera fram hur medborgarna väljer att reproducera sig. Det ska inte ha synpunkter på antalet barn eller önskemål om fler. Man föder inte barn åt gemenskapen eller Gud och man avstår inte åt dem. Barnalstring ska lika lite som något annat planeras centralt och ovanifrån för att motsvara någons syfte rörande helhetens eventuella bästa. (Kvinna 1)

En kvinna beskriver hur pronatalism drabbar kvinnor redan i tidig ålder och fortsätter genom livet. Hon belyser detta på både individ- och samhällsnivå:

Hela riket liksom pressar mot mödraskap. Från babydockor och leksaksbarnvagnar när man är liten, till uppbyggliga familjefilmer när man är lite större, till mammatidningar och mejlinglistor och mammaböcker. Då har jag inte ens gått in på det politiska, samhällets tvång, det ständiga nationella övertaget. Om det är något som hela Sverige har samlat sig bakom så är det att se till att jag producerar barn. (Kvinna 12)

Även följande kvinna rör sig på olika nivåer i sitt ifrågasättande av samhällets pronatalistiska normer. Hon upprörs av att det skulle vara den enskilda kvinnas ansvar att föda barn för samhällets framtid:

Jag är inte slav under några diktat, under normer om moderskap eller en stat som behöver fler barn idag 'för att klara välfärden imorgon.' (Kvinna 1)

Mediavärlden upplevs också vara genomsyrad av pronatalism. Någon beskriver hur hon även i TV-soffan får ta del av den uppmanande attityden som finns till barnalstrande. Detta då många program handlar om stora familjer, IVF-behandlingar och adoptioner. Hon beskriver det som ett propagerande för att kvinnor ska bli mammor och helst i så tidig ålder som möjligt.

5.2.2 Pronatalism på individnivå

En av kvinnorna i vår studie uttrycker hur den pronatalistiska pressen kan utföras:

Men Jane, vilken härlig mamma du skulle bli, ska inte du och Lars skaffa barn? (Kvinna 12)

I kvinnornas berättelser framgår tydligt hur människor i deras omgivning inte tar hänsyn till den personliga integriteten. De uppger att de förväntas svara på frågor gällande deras val att inte skaffa barn. Det framgår att även vänner och bekanta gör sådana övertramp. Detta beskriver en av kvinnorna så här:

Samtidigt har hon, jag och i princip alla våra barnlösa medsystrar ständigt under åren tvingats svara på mer eller mindre påflugna frågor om varför vi inte har barn. Ibland har de ställts rakt ut, inte sällan med en smått aggressiv underton: ”Och varför har inte DU barn då? (Kvinna 7)

Många pratar om respektlöshet och att detta är det mest påfrestande med omgivningens reaktioner:

Den där påflugenheten är det värsta. Känslan av att min livmoder tydligen är allmängods för alla att diskutera delar jag med de flesta av mina barnlösa vänner: oavsett om de är det ofrivilligt eller frivilligt. (Kvinna 7)

En kvinna berättar att omgivningen tror sig ha genomskådat hur kvinnorna lever ett glamouröst barnfritt liv i tidig ålder men att de sedan kommer att ångra sin barnfria livsstil då de kommer upp i åren. Kvinnan menar att omgivningen har en förmanande attityd till hennes val och hur andra gärna kommer med råd:

Att inte vilja ha barn anses många gånger vara något övergående, något av en ungdomlig nyck. Därför tror omgivningen ofta att vi kommer att ändra oss, och varnar oss för detta. Åren går, fertiliteten övergår så småningom till klimakteriet, och så är det försent. (Kvinna 6)

En av kvinnorna lever i en samkönad relation och menar att det i HBTQ-kretsar kan uppfattas som nonchalant att inte ta till vara på den rätt man nu har att skaffa barn. Det är inte längre enbart i heterosexuella relationer frågan om barn kommer.

Vi är båda i trettioårsåldern och barn kommer ofta på tal i sällskap med andra. Till skillnad från vad många tror är inte samtalsämnet mindre aktuellt för att vi är två kvinnor som lever tillsammans. Tvärtom. Till en viss del upplever jag att det förväntas att en ska ta ansvar för och förvalta de rättigheter till reproduktion som vi HBTQ-personer har uppnått. Det känns nästan oförskämt att inte ta emot de möjligheter som andra har kämpat för, framgångar i politiken som även jag har firat. Diskussioner om hur en kan skaffa barn frodas och i flators

fall handlar det till exempel om fördelar och nackdelar med att inseminera sig i Danmark istället för Sverige och om vem av mödrarna som ska bära barnet. (Kvinna 10)

En berättelse som utmärker sig kommer från en av kvinnorna som bor i ett segregerat område, vilket brottas med fattigdom och andra sociala problem. Hon berättar att de enda som inte ifrågasätter hennes val att leva som barnfri är mammorna i detta område. Förväntningarna från omgivningen skiljer sig också åt beroende på om du är man eller kvinna vilket följande kvinna vittnar om:

... Trots detta så vittnar så gott som alla frivilligt barnlösa kvinnor om att de stöter på motstånd och ogillande från omgivningen. (Kvinna 6)

Åsa tycker att vi måste sträva mot ett samhälle där vi kvinnor inte främst är livgivare som ska se till att jorden befolkas. 'För vi bedöms på ett helt annat sätt än män och det är så förrädisk', säger hon. Hon kommer ihåg hur det var när Greta Garbo och Ivar Lo-Johannson dog nästan samtidigt. I april 1990. Trots att ingen av dem hade fått barn under sin livstid, nämndes det överhuvudtaget inte när det gällde Ivar Lo-Johansson. I Greta Garbos fall kom det upp nästan varje gång. Hennes tillbakadragenhet. Att hon bodde ensam. Att hon inte hade barn. (Kvinna 5)

Pronatalistiska normer kopplade till kvinnlighet återfinns i vår studie även i den akademiska världen. Detta ges uttryck på det sätt en kvinnlig student talar om Simone de Beauvoir vilket gör en av kvinnorna i vår studie upprörd:

Inte ens på en fristående halvfartskurs, en ren intressekurs för feministiskt intresserade, har vi kommit längre. Vi läser texter av kvinnan som skrivit det i särklass viktigaste feministiska verket men vi reducerar henne till en patetisk kvinna som misslyckats med den ultimata kvinnouppgiften, att bli mamma. (Kvinna 11)

Många kvinnor i vår undersökning beskriver hur de många gånger upplever att en kvinnokropp betraktas som en mammas kropp:

Jag ryggar ofta tillbaka när någon pratar om 'den kvinnliga erfarenheten', för det betyder i princip alltid att prata om moderskap och en reproduktiv kropp. (Kvinna 11)

Någon citerar ett ordspråk som indikerar på att en kvinna utan barn endast är en halv kvinna. En annan berättar att hon känner sig skyldig att ge sin mamma ett barnbarn för att det ingår i förväntningarna på en dotter. Att det skulle vara en del av rollen som god dotter att själv en dag bli mamma. Genom generationer förs tanken om moderskap vidare. Samma kvinna upplever att det i störst utsträckning är män som har förväntningar på kvinnor att bli mödrar.

En menar att hon ibland ljuger för att slippa undan omgivningens pronatalistiska press. Hon menar att IVF- metoden har försvårat för kvinnor att säga nej till barn. Idag kan många ofrivilligt barnlösa få hjälp med fertilitetsproblem och därför menar hon att en lögn om att vara infertil kan ifrågasättas.

Ännu en kvinna har på liknande sätt ljugit för att slippa förklara sin barnfrihet närmre:

Det har hänt att jag har ljugit folk rätt upp i ansiktet och sagt att jag helt enkelt inte kan av fysiska skäl. För att jag inte orkar ta diskussionen om varför jag inte vill, eller förmår.

(Kvinna 7)

En kvinna tycker det är förvånansvärt hur normen säger att det är acceptabelt att göra abort vid en viss tidpunkt men att ett definitivt beslut att sterilisera sig ifrågasätts av omgivningen. Det finns alltså en föreställning om att kvinnan ska vara moder och nästa tema berör bilden av modern.

5.2.3 Bilden av modern

Vid genomgång av kvinnornas berättelser framkom det att många av de barnfria kvinnorna hade en klar uppfattning av hur en moder ska vara:

Jag kommer alltid välja frihet fram trygghet och modersrollen är en stark arketyp som präglar hela vår civilisation. Det spelar ingen roll om hon lever polyamoröst, singelliv, med en annan eller flera kvinnor, har barn med sina kompisar eller lever heteroliv i en villa i Bromma. Alla konstellationer inrymmer samma idé om vad en mamma ska vara. En mamma är en mamma och en mamma har endast egna behov i den mån andras behov ger plats för det. (Kvinna 12)

Det finns enligt en kvinna förväntningar om vad som är ett acceptabelt respektive ett oacceptabelt beteende för en moder. Hon beskriver hur hon blev ifrågasatt då hon skjutsade

en nybliven ung mamma till ett disco. Detta då inte borde uppmuntrat en mamma att vara ute efter att hon nyligen fött barn. Bilden av hur en moder bör vara återges även av en annan kvinna i följande citat:

Visst. En del hyllade henne för hennes djärvhet och ansåg att det var på tiden att någon sa ifrån. Men väldigt många blev väldigt arga. Naturligtvis de konservativa krafter som anser att kvinnans plats är i hemmet och att hennes viktigaste uppgift är moderskapet. (Kvinna 5)

Så vad händer när våra undersökningsspersoner är barnfria och inte lever upp till ovanstående beskrivning av kvinnan som moder?

5.2.4 Misstänkliggörandet av barnfria kvinnor

Många av kvinnorna i vår studie lyfter det faktum att de känner sig ifrågasatta och misstänkliggjorda av sin omgivning på grund av sin barnfrihet. Flera upplever att omgivningen tror att det är något fel på dem. En av dem uttrycker sig på följande vis:

De vill in och ta reda på hur det står till. Är hon helt söndertrasad där inne eller är det fel i huvudet på henne? (Kvinna 12)

Några uppgav att de blev tillskrivna negativa egenskaper på grund av sin barnfrihet:

För att jag inte orkar bli automatiskt dömd som omogen och ”känslökall karriärkvinna” som bara tänker på sig själv. (Kvinna 7)

Beskrivningar av motstånd och hur kvinnorna betraktas som konstiga och udda kan åter ses i deras berättelser:

Motståndet jag stötte på hos omgivningen övertygade mig om att jag var konstig. Udda. (Kvinna 6)

Samma kvinna upplever att det främst är fäder som betraktar en kvinna utan barn som konstig och okvinnlig. Några av kvinnorna beskriver hur omgivningen ser deras barnfrihet något tillfälligt:

Att inte vilja ha barn anses många gånger vara något övergående, något av en ungdomlig nyck. (Kvinna 6)

En av kvinnorna påverkas så starkt av de pronatalistiska normerna att det medför att hon ifrågasätter sina egna känslor:

Hon säger att hon inte upplever någon sorg och smärta över att livet som fertil är över. Jag känner efter så djupt jag kan i själens alla vrår och hittar inte heller några sådana känslor. Däremot en slags diffus skuld över att inte känna det jag förväntas känna. Är det så att vi ljuger för oss själva, Åsa och jag? (Kvinna 5)

6. Analys

6.1 Idealbilden av modern i ett pronatalistiskt samhälle

Majoriteten av kvinnorna i vår studie ansåg att pronatalism är en norm som förekommer på olika nivåer i vårt samhälle. Vi kunde tidigt identifiera två teman i kvinnornas berättelse gällande detta. Det ena temat var hur kvinnorna utsattes för den pronatalistiska normen på individnivå och det andra temat var hur det gavs i uttryck på samhällsnivå. En av kvinnorna uttrycker:

Jag är inte slav under några diktat, under normer om moderskap eller en stat som behöver fler barn idag för att klara välfärden imorgon. (Kvinna 1)

Denna norm beskrivs även av Johansson (2014) i avhandlingen *Det obligatoriska moderskapet*. Titeln på avhandlingen syftar till en uppfattning om att alla kvinnor bör och vill bli mamma. Denna föreställning syftar till att det finns en naturlig koppling mellan moderskap och den kvinnliga identiteten. Johansson (2014) kopplar på så sätt normens uppkomst till synen på kvinnlighet och det faktum att kvinnan starkt sammankopplas och även likställs med moderskap. En av kvinnorna i vår studie gör samma koppling:

Jag ryggar ofta tillbaka när någon pratar om 'den kvinnliga erfarenheten', för det betyder i princip alltid att prata om moderskap och en reproduktiv kropp. (Kvinna 11)

Bilden av kvinnan och hur hon knyts till moderskapet förklaras även av Hirdman (2001). Kvinnans underlägsna roll är genom historien knuten till biologi och det faktum att det är hon som bär och föder barn. Detta kallas för ursituationen och Hirdman (2001) syftar då till att det är just denna som upprätthåller genussystemet och som ger näring åt de repetitiva och stereotypa föreställningar som knyts till mannen versus kvinnan (ibid). Genussystemet vävs ihop genom en växelverkan mellan ursituation, vedertaget bruk och tolkning (ibid). Begreppet genussystem syftar till det ordningssystem som grundar alla andra sociala ordningar och i det ingår den dikotomiska synen på kvinnan och mannen (Hirdman, 1988). Ur dikotomin föds de olika förutsättningarna för mannen som norm och kvinnan som socialt underordnad samt vilka förväntningar omgivningen har på respektive kön (ibid). Att kvinnan så ofta likställs med moderskap kan då härledas till att det ingår i genuskontraktet att en kvinna strävar efter att bli moder. Eftersom genussystemet ligger till grund för alla sociala ordningar i samhället finns det alltid infiltrerat i institutioner, det politiska utformandet samt andra strukturer. Vilka slutsatser kan då dras? Jo, genussystemet finns även med i utformandet av vår välfärdspolitik samt de barnvänliga policys som tagits fram för att främja barnafödandet i Sverige. Genussystemet finns även infiltrerat i de normer som växer fram gällande kvinnlighet och moderskap, vilket är en koppling som även Johansson (2014) gör då hon i sin avhandling kopplar rådande normer till synen på kvinnan. De pronatalistiska normerna påverkar inte bara kvinnor i barnafödande ålder utan kan ses som något som följer kvinnor från det att de är små. Kvinnor socialiseras in i genuskontraktet, den sociala underordningen och modersrollen. En av kvinnorna lyfter detta:

Hela riket liksom pressar mot mödraskap. Från babydockor och leksaksbarnvagnar när man är liten, till uppbyggliga familjefilmer när man är lite större, till mammatidningar och mejlinglistor och mammaböcker. Då har jag inte ens gått in på det politiska, samhällets tvång, det ständiga nationella övertaget. Om det är något som hela Sverige har samlat sig bakom så är det att se till att jag producerar barn. (Kvinna 12)

Enligt Hirdmans (2001) genussystem så finns det olika förväntningar gällande föräldraskap på män respektive kvinnor. Mannen beskyddar, försörjer och uppbär ansvar medan kvinnan ses som beroende, födande och med huvudansvaret för barnen. Genuskontraktet bidrar därmed till att dela upp kvinnans och mannens skyldigheter och rättigheter i vad Hirdman kallar den sociala interaktionen, vilken har en betydande roll i upprätthållandet av genus. En kvinna förväntas även i högre grad än en man att skaffa barn. En av kvinnorna uttryckte det på följande vis:

Åsa tycker att vi måste sträva mot ett samhälle där vi kvinnor inte främst är livgivare som ska se till att jorden befolkas. 'För vi bedöms på ett helt annat sätt än män och det är så förrädisk', säger hon. Hon kommer ihåg hur det var när Greta Garbo och Ivar Lo-Johansson dog nästan samtidigt. I april 1990. Trots att ingen av dem hade fått barn under sin livstid, nämndes det överhuvudtaget inte när det gällde Ivar Lo-Johansson. I Greta Garbos fall kom det upp nästan varje gång. Hennes tillbakadragenhet. Att hon bodde ensam. Att hon inte hade barn. (Kvinna 5)

Genom detta citat kan vi utläsa att även om båda könen i stor omfattning påverkas av pronatalistiska normer i samhället så är kvinnorna de som har störst press på sig att bli föräldrar. Detta visar vilken typ av ansvar som knyts till mannen respektive kvinnan. Att inte mannens barnfrihet berörs i lika stor omfattning kan utifrån genuskontraktet förklaras med att mannen inte knyts till barn på samma sätt som kvinnan. Även i Petersons (2010) studie framkom att det var främst kvinnor som blir utsatta för den pronatalistiska pressen och att männen inte blev det i lika hög grad. Föräldraskapet kan då tillskrivas en inbyggd ojämlikhet. De pronatalistiska normerna i samhället påverkar på så vis inte mannen i lika hög utsträckning som kvinnan. En av kvinnorna i vår studie lyfte det faktum att det inte bara är heterosexuella kvinnor som har en press på sig att bli mödrar utan att den även förekommer mot kvinnor i samkönade relationer:

Vi är båda i trettioårsåldern och barn kommer ofta på tal i sällskap med andra. Till skillnad från vad många tror är inte samtalsämnet mindre aktuellt för att vi är två kvinnor som lever tillsammans. Tvärtom. Till en viss del upplever jag att det förväntas att en ska ta ansvar för och förvalta de rättigheter till reproduktion som vi HBTQ-personer har uppnått. Det känns nästan oförskämt att inte ta emot de möjligheter som andra har kämpat för, framgångar i politiken som även jag har firat. Diskussioner om hur en kan skaffa barn frodas och i flators

fall handlar det till exempel om fördelar och nackdelar med att inseminera sig i Danmark istället för Sverige och om vem av mödrarna som ska bära barnet. (Kvinna 10)

Detta citat är intressant att närmare granska eftersom det tar upp möjligheten för kvinnor att skaffa barn utan att vara beroende av en personlig relation till en man. Detta då de på egen hand kan låta sig insemineras. Om vi återkommer till vad Hirdman (2001) beskriver som ursituationen, att kvinnan bär och föder barnen och att detta ligger till grund för den dikotomi som kommit att växa fram mellan könen, så kan denna möjlighet till barn på egen hand stärka synen på kvinnan som likställd med moderskap. Detta då mannen i en sådan situation endast blir en tyst aktör som inte syns eller hörs och på så sätt knyts än mindre till barn och föräldraskap.

Hirdman (1988) förklarar att både kvinnor och män är delaktiga i upprätthållandet av genussystemet. Det är intressant att notera att de normer som knyter kvinnor till moderskapet är så etablerade i samhället att inte ens någon som är feministiskt intresserad reflekterar över detta. Ett uttryck för detta ges då en kvinna berättar om en situation på universitetet då en kvinnlig kurskamrat frågar om Simone de Beauvoir inte var den stackaren som aldrig fick egna barn:

Inte ens på en fristående halvfartskurs, en ren intressekurs för feministiskt intresserade, har vi kommit längre. Vi läser texter av kvinnan som skrivit det i särklass viktigaste feministiska verket men vi reducerar henne till en patetisk kvinna som misslyckats med den ultimata kvinnouppgiften, att bli mamma. (Kvinna 11)

En av berättelserna ger uttryck för hur en mamma till en av kvinnorna verkar ha genomskådat och bryter emot både genuskontrakt och den pronatalistiska normen i uppfostran av sina döttrar:

Jag tänker ofta på familjen jag växte upp i. Mina tre äldre bröder har en massa barn. Min storasyster och jag – inte en kotte. Jag antar att det beror på att vår mamma aldrig uppmuntrade oss två att skaffa barn. Vi skulle studera, bli självständiga, inte behöva luta oss mot någon, inte ha någon som var beroende av oss. (Kvinna 12)

Sammanfattningsvis kan vi säga att kvinnorna i vår studie lyfter det faktum att det finns en pronatalistisk norm i samhället som blir tydlig då vi betraktar denna ur de barfria kvinnornas

perspektiv. Genom att betrakta de som bryter mot normen kan vi dra slutsatsen att den verkliga existerar. Genussystemet innefattar det så kallade genuskontraktet vilket inrymmer mannen respektive kvinnans olika skyldigheter och rättigheter samt utgör det fundament vilket vi utgår ifrån då vi upprätthåller och reproducerar genus. Detta medför i sin tur att kvinnan ofta likställs med moderskapet. Kvinnorna i vår studie bryter mot genuskontraktet då de avstår från egna barn. De vittnar om en press från samhället såväl som från närmsta omgivning om att skaffa barn. Vilka är då de bakomliggande orsakerna till att de inte vill ha barn trots den press de utsätts för?

6.2 Bakomliggande orsaker till kvinnornas barnfrihet

Liksom det framkommer i Petersons (2010) studie uttrycker många av kvinnorna i vår undersökning att de tidigt i livet konstaterat att de inte vill ha barn. I kapitlet empirisk presentation visade vi att det framkom tre teman som berör de bakomliggande motiven till varför kvinnorna i vår studie är barnfria. Dessa var att de kände oro, rädsla och ångest vid tanken på att skaffa barn, att de värnade om sin frihet, tid och självständighet samt att de aldrig känt någon barnlängtan. Peterson (2010:93) menar att tidigare forskning inte har kunnat ge en enhetlig bild av barnfrias orsaksförklaringar till sitt val. I artikeln *Barnfri - en stigmatiserad position* (2009) lyfts dock forskning som tar upp några motiv till varför kvinnor och män valt ett barnfritt liv. Dessa var då: karriärsatsningar (Kemkes-Grot-Tenthaler 2003), föräldraskapets utmaningar (Campbell 1999), avsaknad av modersinstinkt (Bartlett 1994), frihetsbehov (Baum & Cope 1980) och behov av att vara ensam (Park 2005). Samtliga av dessa motiv förekom i även i vår studie och ett av de vanligaste motiven som i stort sätt alla kvinnorna uttryckte var liksom i Petersons (2010) artikel brist på barnlängtan. En av kvinnorna uttryckte det på följande vis:

När kvinnor (jo, det är alltid kvinnor, min erfarenhet är att män talar om barnlängtan på ett annat sätt) i min omgivning först började tala om den 'biologiska klockan' försökte jag verkligen känna efter djupt i mig om jag inte hade ett sådant urverk någonstans jag också. Men nej. Ingen respons från min livmoder. Jag kanske inte ens har en livmoder? Jag har i alla fall aldrig känt den där längtan efter barn 'så att det gör ont' som mina vänner beskrivit.
(Kvinna 7)

Även om brist på barnlängtan var ett starkt motiv till barnfrihet så var det mest framträdande temat i vår studie istället tid, självständighet och frihet. Många av kvinnorna ansåg att frihet var den största faktorn till att de valde bort egna barn. En av kvinnorna uttryckte detta på ett tydligt sätt:

För mig har det varit en frihetshandling att inte föröka mig. (Kvinna 1)

Vidare utvecklar hon:

Vikten av autonomi och suveränitet har varit för starkt inristade i mig för att de skulle gå att kombinera med det inkräktande på dessa värden som graviditet och föräldraskap är.

(Kvinna 1)

Liksom själva begreppet *barnfrihet* indikerar så lyfter många av kvinnorna frihet som en avgörande faktor till sitt val att avstå från egna barn. En kvinna vrider på synsättet *välja bort barn* och menar att hon inte valt bort föräldraskapet, hon har helt enkelt aldrig valt det:

Jag betraktar således inte saken som att jag har valt bort att bli förälder. Jag har aldrig valt det. Att bli förälder är i mina föreställningar att välja bort det man har och den man blivit under de år man levtt, med att inte bli förälder är att fortsätta som hittills. (Kvinna 1)

Ytterligare en aspekt återkom ofta då kvinnorna i vår studie diskuterade de bakomliggande orsakerna till deras barnfrihet och detta var att de kände rädsla och oro vid tanken på att skaffa egna barn. Många gånger var oron kopplad till just inkräktande på deras frihet samt stort ansvar:

Min flickvän är underbar och får mig att känna något som jag inte trodde var möjligt. Jag insåg att hon skulle bli en underbar mamma, men trots fantastiska förutsättningar fick jag total panik. Tanken på att bli förälder gav mig ångest. Jag kände mig fångad och kvävd, föreställde mig att jag blev så tyngd av ansvar att jag krackelerade totalt. Att jag inte skulle få sova fullständiga nätter under en veckas tid och att jag så småningom skulle drabbas av en psykos. Tydligare än någonsin kände jag att föräldraskap för mig var förknippat med uppoftningar, begränsningar och rädsla. (Kvinna 10)

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras att även om många av kvinnorna uppger att de aldrig känt barnlängtan så lyfter de andra motiv som de huvudsakliga, exempelvis att de värdesätter sin frihet. Kvinnorna som citeras ovan berättar att de känner rädsla vid tanken på det ansvar ett barn skulle föra med sig. Vi talade i tidigare avsnitt om hur vi utifrån Hirdman (2001) kan se en ojämlikhet i föräldraskapet och att kvinnan enligt genuskontraktet är den som är ytterst ansvarig för barn och hem. Kvinnan tillskrivs enligt genuskontraktet vissa skyldigheter vilket följande citat vittnar om:

Jag kommer alltid välja frihet fram trygghet och modersrollen är en stark arketyp som präglar hela vår civilisation. Det spelar ingen roll om hon lever polyamoröst, singelliv, med en annan eller flera kvinnor, har barn med sina kompisar eller lever heteroliv i en villa i Bromma. Alla konstellationer inrymmer samma idé om vad en mamma ska vara. En mamma är en mamma och en mamma har endast egna behov i den mån andras behov ger plats för det. (Kvinna 12)

Bilden av modern som en person med lågprioriterade behov är alltså inte kompatibel med kvinnornas behov av tid, frihet och självständighet. En annan kvinna uttryckte följande:

Visst. En del hyllade henne för hennes djärvhet och ansåg att det var på tiden att någon sa ifrån. Men väldigt många blev väldigt arga. Naturligtvis de konservativa krafter som anser att kvinnans plats är i hemmet och att hennes viktigaste uppgift är moderskapet. (Kvinna 5)

Även detta citat tydliggör kvinnans roll utifrån genuskontraktet, att vara moder och sköta hemmet. Kvinnorna i vår studie styrker den bild av de kvinnliga skyldigheterna i genuskontraktet då de poängterar att de genom att välja barnfrihet undgår det ansvar som knyts till modersrollen. Betoningen kvinnorna gör gällande behovet av tid, frihet och självständighet som ett huvudsakligt motiv till deras barnfrihet tillskriver moderskapet i sin tur egenskaper som något ansvars- och tidskrävande. Hirdman (1988) talar om hur varje enskild individ har begär efter både expansion och frihet samt symbios och trygghet. Dessa begär begränsas och tillgodoses av varandra i ett spänningsfält där könen verkar under olika förutsättningar. Kvinnans frihet begränsas av mannen (ibid). Kvinnorna i vår studie värnar om sin frihet vilket leder till att de inte vill begränsas av de skyldigheter och rättigheter genuskontraktet innebär. Detta medför att barnfrihet i sig kan ses som ett feministiskt ställningstagande. Detta då Hirdman (1988) menar att ett gränsöverskridande beteende skulle utmana isärhållningen av könen vilket i sin tur skulle göra hierarkin svagare. Även om ingen

av kvinnorna uppger ojämlikhet som huvudmotiv till att inte skaffat barn blir deras utsagor om frihet och det faktum att de inte ser det kompatibelt med moderskapet ett sådant gränsöverskridande beteende. De bryter helt enkelt mot några av de mest fundamentala kvinnliga skyldigheterna i genuskontraktet, att bli moder. Hirdman (1988) menar dock att detta gränsöverskridande ofta leder till våldsamheter och social utfrysning, något som kvinnorna i vår studie till viss del kan bekräfta. Majoriteten av dem upplevde nämligen någon form av stigmatisering på grund av deras livsval. Hur kan då en förändring ske som förändrar dessa könsstereotypa föreställningar? Hirdman (1988) menar att det först kan uppnås då det intellektuella får vara starkare än det biologiska. Genom vår studie hoppas vi kunna vara ett litet bidrag till detta då vi belyser de uppfattningar som finns i samhället kring barnfrihet.

6.3 Stigmatiserade barnfria kvinnor

I vår presentation av empirin framkom att många av kvinnorna i vår studie lyfter det faktum att de känner sig ifrågasatta och misstänkliggjorda av sin omgivning på grund av sin barnfrihet. Pronatalism berörs av Peterson (2010) då hon beskriver hur samhällsdebatten präglas av fenomen som kärnfamilj och livspussel vilket medför att de som inte passar in, det vill säga de barnfria kvinnorna, känner utanförskap. Flera av kvinnorna i vår undersökning upplever att omgivningen tror att det är något fel på dem eftersom de inte har barn. Gilliespie (2003) menar att moderskapet är starkt kopplat till femininitet och att detta bidrar till att kvinnor som inte följer den barnafödande normen betraktas med misstänksamhet av omgivningen. Även Rich et al (2011) kom fram till ett liknande resultat, deras undersökningspersoner vittnade om barnfrihet som ett missgynnande attribut och hur de av omgivningen uppfattades som onormala. Flertalet av kvinnorna i vår studie bekräftar denna bild. Utifrån Hirdmans (1989) genussystem kunde vi visa att kvinnor ofta likställs med att vara mödrar. De barnfria kvinnorna i vår studie är i detta fall normbrytande, därför kompletterar vi Hirdmans genussystem med Goffmans teori om stigma. Detta för att kunna förklara det misstänkliggörande som omgivningen utsätter de barnfria kvinnorna för. En av kvinnorna i vår studie beskriver i sin berättelse omgivningens reaktioner då de förstår att hon inte har valt att ha barn på följande vis:

De vill in och ta reda på hur det står till. Är hon helt söndertrasad där inne eller är det fel i huvudet på henne? (Kvinna 12)

Berättelserna präglas av att de barnfria kvinnorna ofta får stå till svars för sitt val att inte skaffa barn. Det kan då handla om mer eller mindre påflugna frågor om deras situation och ett krav från omgivningen om en förklaring. Att en person som har ett stigma känner sig ifrågasatt är enligt Goffman (1979) vanligt. Kvinnan som skriver att omgivningen vill veta om hon är helt söndertrasad där inne eller om det är fel i huvudet på henne ger tydligt uttryck för hur ett stigma kan väcka obehag hos både den stigmatiserade och omgivningen. Obehaget hos den stigmatiserade väcks såklart av den integritetskränkning det innebär att någon anser sig ha rätt att spekulera kring varför hon inte har barn och inte heller accepterar hennes förklaring. Obehaget hos omgivningen väcks av det faktum att de absolut inte kan förstå hur kvinnan frivilligt kan välja att vara barnfri och bryta mot normen, därför förs vilda spekulationer om möjliga orsaksförklaringar. Beskrivningar om en omgivnings motstånd och hur kvinnorna betraktas som annorlunda kan i stor utsträckning ses i kvinnornas berättelser:

Motståndet jag stötte på hos omgivningen övertygade mig om att jag var konstig. Udda.
(Kvinna 6)

En annan kvinna har diskuterat klimakteriet med en väninna. Kvinnan beskriver hur de båda ser det som en befrielse att inte längre vara fertila men de pronatalistiska normerna får henne att ifrågasätta sin egen och väninnans lättnadskänsla:

Hon säger att hon inte upplever någon sorg och smärta över att livet som fertil är över. Jag känner efter så djupt jag kan i själens alla vrår och hittar inte heller några sådana känslor. Däremot en slags diffus skuld över att inte känna det jag förväntas känna. Är det så att vi ljuger för oss själva, Åsa och jag? (Kvinna 5)

Omgivningens stigmatisering av de barnfria kvinnorna blir en följd av de rådande pronatalistiska normerna och det faktum att dessa kvinnor totalt bryter emot dem. Detta påverkar hur barnfria bemöts med misstänksamhet av de så kallade "normala" som ingår i normen, det vill säga de som är eller åtminstone vill bli föräldrar. Normer i samhället är grunden till vårt sociala liv, den pronatalistiska normen är en starkt rotad sådan. Gillispie (2000) menar vidare att misstänksamhet bidrar till att omgivningen tillskriver de barnfria kvinnorna egenskaper såsom själviska, hårda, rotlösa och karriärsinriktade. Detta tilldelande av stereotypa egenskaper framkommer också av Lampman & Dowling - Guyers (1995) undersökning. Även kvinnorna i vår studie berättade om liknande erfarenheter. Detta kan

förstås utifrån begreppet den virtuella sociala identiteten vilken är den som Goffman menar att vi tilldelar en annan människa vid en första betraktelse. I kvinnornas historier berättas om fördomar och hur en kvinna ses som okvinnlig, konstig och udda på grund av sin barnfrihet. Detta är alltså typiska exempel på hur omgivningen genom det faktum att de fått reda på att kvinnorna är barnfria tillskriver ovannämnda egenskaper som en del av en virtuell social identitet. En av kvinnorna i vår studie förklarar varför hon ljuger om sin barnfrihet och säger att hon är infertil:

För att jag inte orkar bli automatiskt dömd som omogen och "känslökall karriärkvinna" som bara tänker på sig själv. (Kvinna 7)

Kvinnan undviker alltså att berätta att hon faktiskt inte vill bli mamma eftersom hennes erfarenhet säger att det i så fall skulle leda till fördomar om hur hon är som person. Det verkar som att hon upplevt detta förut och nu hittat en strategi för att undvika dessa fördomar. Det är flera av kvinnorna som berättar att de inte alltid svarar sanningsenligt på frågan om varför de är barnfria. Om de ljuger och säger att de är ofrivilligt barnlösa slipper de stå till svars för sitt val att inte skaffa barn. Stigmatiserade individer hamnar i ett dilemma om de ska vara sanningsenliga eller ljuga enligt Goffman (1979). Pressen från omgivningen om att vilja ha barn är enligt den citerade kvinnan ovan så stark att det är enklast att säga att hon inte kan få några och på så sätt dölja stigmat. Goffman (1979) talar om normala avvikare då han beskriver personer som undviker den miljö där stigmat blir tydligt. De kvinnorna i vår empiri som väljer att ljuga gör detta som en strategi för att dölja det stigma som uppkommer då de bryter mot pronatalistiska normer. De är medvetna om att det är ett missgynnande attribut och lögnen gör dem till vad Goffman (1979) skulle kalla normala avvikare. De tvingas alltså ljuga om valet att vara barnfri eftersom omgivningens reaktioner vid detta normbrott blir alltför påfrestande.

Några av kvinnorna beskriver hur omgivningen har en klar uppfattning om hur deras barnfrihet är något tillfälligt:

Att inte vilja ha barn anses många gånger vara något övergående, något av en ungdomlig nyck. (Kvinna 6)

Omgivningen har alltså en föreställning om att kvinnorna en dag kommer att ändra sig och på så sätt undkomma det stigma som deras barnfrihet innebär. Enligt Goffman (1979) har omgivningen en klar bild av vad stigmat innebär för den stigmatiserade personen. En av våra undersökningsspersoner beskriver att hon från utomstående uppfattar en attityd om att de tror sig se hur hon i dagsläget lever ett glamoröst barnfritt liv, men att hon i takt med stigande ålder kommer att inse vilket misstag hon har begått då hon valt att avstå från barn. Detta bekräftas av en annan kvinna som ibland får ta emot kommentarer om att hon kommer ändra sig en dag då hon blir äldre. Omgivningen ser alltså barnfriheten som en temporär idé och att kvinnan vid högre ålder kommer att ångra sig. Detta kan enligt Goffman (1979) förstås på så sätt att omgivningen vill rätta till de stigmatiserade egenskaperna hos en individ samt ge råd, trots att den stigmatiserade individen inte har efterfrågat det. Även de barnfria kvinnorna i Petersons (2010) studie berättar om hur familj och vänner har förväntningar på dem att skaffa barn och många av dem har fått höra att de skulle ändra sig bara de träffade rätt man. Goffman (1979) menar att omgivningens behov av att rätta till det avvikande beteendet ofta resulterar i ett inkräktande i den stigmatiserades privatliv. Om detta inkräktande berättar en kvinna som beskriver att det ibland känns som att hennes livmoder är ett offentligt och allmänt diskussionsämne. Generellt tänker vi att det är få lika privata angelägenheter som omgivningen anser sig ha rätt att uttrycka sina åsikter om som just barnalstrande. Då en individ bär ett stigma skapar omgivningen enligt Goffman (1979) ofta omedvetet missgynnande förutsättningar för den stigmatiserade. En kvinna i vår studie berättar att hon och en barnfri kollega förväntas kunna arbeta i större utsträckning än kollegorna med barn, inte minst då kollegorna med barn ska ta ledigt. Förstått ur Goffmans (1979) teori om stigma ställer arbetsledningen och kollegorna medvetet eller omedvetet andra och i många fall högre krav på barnfria kvinnor än föräldrar. Det är viktigt att reflektera kring hur detta görs både medvetet och omedvetet. Kvinnan bakom berättelsen ovan menade dessutom att ett av hennes motiv med att inte skaffa barn var att få mer tid. Resultatet av detta blev dock det motsatta.

En annan kvinna är i trettioårsåldern och hamnar ofta i diskussioner om barn med vänner och bekanta. Stigma bör ses som ett perspektiv snarare än ett konstant tillstånd och detta är tillämpligt i betraktelse av denna kvinnas situation. Beträktat genom Goffmans (1979) teori om stigma blir det relevant vad kvinnans vänner och bekanta som publik riktar sin uppmärksamhet emot. Kvinnans ålder, att hon har en flickvän och att hon har trygg arbetssituation är alla komponenter som leder till att publiken, det vill säga hennes omgivning, riktar uppmärksamhet mot möjligt barnalstrande. Civilstånd men även ålder visar

sig också i Petersons (2010) studie vara aspekter som påverkar hur stor den pronatalistiska pressen på kvinnor är. Den pronatalistiska pressen är alltså som störst vid en viss ålder och under vissa omständigheter för kvinnorna. En vägrar att se sig själv som en slav under välfärdspolitikens förväntningar om barnaallstrande. Hon tycker inte att ett samhälle har rätt att ställa krav på henne att skaffa barn för helhetens bästa. Här vill vi låta Goffmans (1979) begrepp sociala avståndstagare ta vid. Sociala avståndstagare kallar Goffman (1979) de individer som avstår från samhälleliga institutioners normer. Barnfamiljen kan absolut ses som en sådan samhällelig institution. De förmåner för barnfamiljer som finns genom vår välfärd kan relateras till de förmåner som Goffman (1979) menar att sociala avståndstagare inte lockas av. Detta stämmer väl in på de kvinnor som vår undersökning handlar om, de övertalas inte av samhällets incitament. Avståndstagarnas val kan också ses som ett misslyckande från samhällets sida gällande de politiskt beslutade incitament som finns för att uppmuntra till barnafödande. Goffman (1979) beskriver hur möjligheten finns för att en avvikande individ helt enkelt ser situationen ur sitt eget perspektiv och anser att detta är ett bättre alternativ. Även kvinnorna i Petersons (2010) studie beskriver i stor utsträckning sin barnfrihet i samband med ord som "naturlig" och "självklar". Hur en avvikande individ kan se sitt alternativ som bättre än de "normala" kan spåras även i några av kvinnornas berättelser där de beskriver moderskapet som uppoffrande och knäckande. De beskriver i sådana resonemang hur ett eventuellt barn skulle påverka deras nuvarande situation negativt.

Stigmatiserade personer kan även fungera som representanter för sin grupp skriver Goffman (1979). Detta fyller funktionen att allmänheten ges möjlighet att förstå hur dessa personer också är vanliga människor. Vår studie och antologin *Ingens mamma* utgör en chans att synliggöra de barnfria och göra deras röst hörd.

7. Slutdiskussion

Genom de barnfria kvinnornas berättelser har vi i vår studie kunnat dra slutsatsen att de främsta motiven till varför de valt att leva ett liv utan barn har varit att de aldrig känt barnlängtan, att tanken på graviditet och barn har fött rädsla och oro samt att majoriteten av dem värnar om sin tid, frihet och självständighet. Kvinnorna vittnar om en omgivning som ställer sig negativa till deras val och denna upplevelse av avvikelse från normen kan ses som att de barnfria kvinnorna är en grupp som i enighet med Goffmans begrepp är stigmatiserad i

samhället idag. Utifrån feministisk teori har vi kunnat synliggöra könsbundna stereotyper som visar att kvinnor och moderskap är starkt sammankopplade och att det fortfarande idag finns en inbäddad ojämlikhet gällande ansvarsfördelning i föräldraskapet mellan man och kvinna. Detta kan i sin tur påverka att kvinnor ser på moderskapet som något mycket ansvarsbetungande. Hirdmans genuskontrakt har hjälpt oss att se hur kvinnan starkt knyts till det biologiska faktum att det är hon som bär och föder barn. Kvinnorna i vår studie bryter mot genuskontraktet och den pronatalistiska norm i samhället som vuxit fram genom särskiljandet av könen vilket i sin tur medfört stigmatisering. Hirdman menar att genuskontraktet står över alla andra system i samhället, något vi funderade en del kring och inte tillfullo håller med om. Detta då andra aspekter som exempelvis etnicitet, ålder, klass och sexualitet faller bort. Vi upplever dock att genuskontraktet var användbart i vår studie då vi inte fokuserade på andra faktorer än just kön. Ett annat sätt att angripa empirin skulle kunna vara att fokusera mer på utformandet av den barnvänliga politik som förs i Sverige och hur detta påverkar de som väljer att leva barnfritt. Exempelvis kunde vi då ha riktat större fokus på hur denna politik påverkar villkor för de barnfria i arbetslivet. De barnfria kvinnorna i vår studie är bosatta i Sverige. Det är viktigt att se den samhälleliga kontext som kvinnorna befinner sig i. Sverige är ett barnvänligt välfärdssamhälle med många politiskt beslutade fördelar för barnfamiljer. Utformandet av familjepolitiken syftar till att gynna barnafödande och därför finns idag incitament till detta inbyggda i vårt välfärdsystem.

Vi har tidigare nämnt att det bara i liten utsträckning genomförts forskning som tar hänsyn till klass och etnicitet och att ämnet barnfrihet främst har undersökts genom vita medelklasskvinnor. En av kvinnorna i vår empiri bodde i en förort till en av Sveriges största städer som brottas med fattigdom och andra sociala problem. Intressant att notera var att kvinnorna i hennes område var de enda som aldrig ifrågasatte hennes barnfrihet. Vad beror det på? Barnfrihet ur ett socioekonomiskt perspektiv hade varit intressant att närmare undersöka och då ur ett intersektionellt perspektiv, som kan synliggöra andra aspekter gällande vilka som stigmatiseras eller inte. Vidare hade det varit spännande att göra en komparativ studie av attityder till barnfrihet utifrån skilda samhällen och kontexter likt den Jones och Brayfield (1995) genomförde. Inte minst för att utvidga det specifika forskningsområde som hittills har ringats in av forskare om barnfrihet. Fortfarande finns outforskad mark och i vissa länder hade det förmodligen varit svårt att överhuvudtaget finna undersökningspersoner som gjort ett eget val att avstå från moderskap. I många utvecklingsländer saknas tillgång till preventivmedel och abort vilket i sin tur medför att

kvinnorna begränsas i sitt val. Vi tänker att fenomenet barnfrihet styrs av den grad jämställdhet samhället ifråga uppnått.

Referenser

Adolfsson, J. (2013) *Ingens mamma - tolv kvinnor om barnfrihet*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativ metod*. Stockholm: Liber AB.

Bergström, G. & Boréus, K. (2012) *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur AB.

Boréus, K. (2011) "Texter i vardag och samhälle" i Ahrne, G. och Svensson, P. (red.): *Handbok i kvalitativ metod*. Stockholm: Liber AB.

Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. Uppl. Malmö: Liber AB.

Engwall, K. & Peterson, H. (2010a). *Frivillig barnlöshet*. Stockholm: Dialogos förlag.

Engwall, K. & Peterson, H. (2010b) "Naturligt barnfri - Kroppens betydelse i frivilligt barnlösas positionering." *Tidskrift för genusvetenskap* 3,7-28

Engwall, K. & Peterson, H. (2011) "Är det privata politiskt? - Barnfri i ett barnvänligt samhälle". *Socialvetenskaplig tidskrift* 2,126-142.

Engwall, K. & Peterson, H. (2013) "Silent bodies: Childfree women's gendered and embodied experiences." *European Journal of Women's Studies* 20:376

Gemzöe, L. (2002) *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag.

Gillespie, R. (2000) "When no means no: disbelief, disregard and deviance as discourses of voluntary childlessness." *Women's Studies International Forum*. 23, 2,223-234.

Gillespie, R. (2003) "Childfree and feminine - Understanding the Gender Identity of Voluntarily Childless Women" *Gender and society* 17,122-136

- Gold, J. M. (2012) "The experiences of childfree and childless couples in a pronatalistic society: Implications for family counselors." *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families* 21,2,23-229
- Halvorsen, K. (2001) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Hirdman, Y. (1988) "Genussystemet - reflexioner kring kvinnors sociala underordning." *Tidsskrift för genusvetenskap*. 3, 49-63.
- Hirdman, Y. (2001) *Genus - om det stabila föränderliga former*. Stockholm: Liber AB.
- Houseknecht, S. K. (1987) "Voluntary childlessness" I Sussman, S. & Steinmetz, S. (red.): *Handbook of marriage and the family*. US:Springer-Verlag.
- Jacobsson, K. (2008) "Den svårfångande kvaliteten" i Sjöberg, K. & Westerfors, D. (red.): *Uppdrag: forskning*. Malmö: Liber AB.
- Johanson, M. (2014) *I moderskapets skugga - Berättelser om normativa ideal och alternativa praktiker*, Diss, Örebro universitet.
- Jones, R. & Brayfield, A. (1997) "Life's greatest joy - European attitudes to the centrality of children." *Social forces*. 75,4,1239-70
- Kelly, M. (2009) "Women's Voluntary Childlessness: A Radical Rejection of Motherhood?" *WSQ: Women's Studies Quarterly*, 37, 3 & 4,157-172.
- Koropecykj-Cox, Romano & Moras (2007) "Through the Lenses of Gender, Race, and Class: Students' Perceptions of Childless/Childfree Individuals and Couples." *Sex Roles* 56,415-428
- Lampman, C. & Dowling-Guyler, S. (1995) "Attitudes Toward Voluntary and Involuntary Childlessness" *Basic and applied social psychology* 77, (1 & 2), 213-222

Lundqvist, Å. & Roman, C. (2009) "Politiska regleringar och akademisk diskurs" i Fink, J. och Lundqvist, Å. (red.): *Välfärd, genus och familj*. Malmö: Liber AB.

May, T. (2011) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur AB.

Peck, E. & Senderowitz, J. (1974) *Pronatalism: The Myth of Mom and Apple Pie*. Canada: Collier Macmillan.

Peterson, H. (2010). "Pronatalistisk press eller ökad acceptans" I Engwall, K. & Peterson, H. (red.): *Frivillig barnlöshet*. Stockholm: Dialogos förlag.

Poston, D. L. and Trent, K. (1982). "International variability in childlessness: A descriptive and analytical study". *Journal of Family Issues* 3, 473–491.

Rich, Taket, Graham & Shelley "'Unnatural', 'Unwomanly', 'Uncreditable' and 'Undervalued': The Significance of Being a Childless Woman in Australian Society" *Gend. Issues* 28, 226–247

SCB, Demografiska rapporter 2009:2, *Barn eller inte? Resultat från en enkätundersökning om kvinnors och mäns inställning till barnafödande*.